

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОСТАВНИЦИКА У СРБИЈИ

Изази два пута месечно

ТЕОРИЈА И ПРАКТИКА

ИЛИ

РАЗУМЕВАЊЕ § 92 ТРГОВАЧКОГ ЗАКОНИКА

ОД

Ђ. Ђ. МЕСТОРОВИЋА

(Свршетак)

На реду је да се запитамо како је у нас? За одговор ваља нам се обратити правосуђу¹⁾ и ту ћемо наћи следеће:

1-о Бланко потпис трасатов не представља пуноважну акцептацију.

2-о Бланко потпис трасатов не ствара ни пресумцију о дугу трасатовом.

3-е Бланко потпис трасатов не представља ни почетак писменог доказа против њега.²⁾

Јер:

а., Реч „примљена“ представља садржину меничне обвезе (Апелаци. суд).

б., Меница је овда примљена кад је на њој та менична обвеза, да је примљена, јасно означена (Касац. суд).

в., По потпису се не може одредити вредност обвезе. (Касац. суд).

¹⁾ Наведена решења опште седнице Касац. суда. Види „Шорота“, бр. 25 и 26 год. II. и „Право“ бр. 4. год. I.

²⁾ Види о овоме из ближе у чланку Панте Савића: „О почетку доказа писмено или о §-у 245 грађ. пост. „Бранич“ год. I. бр. 9 и 10.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

4-о Акцентација пије пуноважна, ако је реч „примљена“ написана руком некога другог а не акцентантовом, и

5-о Меница на којој је реч „примљена“ написао когод други ништава је.

Јер:

аа., § 92 трг. зак. за битност акцента *захтева* да акцентант уз потпис свој, руком својом стави и реч „примљена“ (Првостепени суд и Апелациони).

бб., § 81 оглашава меницу за неважећу на којој нема којег битног захтева (Првостепени суд).

Као што се види наше правосуђе је, онако како је изнесено у наведеним решењима оште седнице Касационог суда, потпуна противност и правосуђу и теорији о мен. праву данашњих образованих земаља, при свем том што је наш § 92, § 81 а с малим изузетком и § 80 трг. законика превод одговарајућих чланова францеског трг. законика.

Оступање ово, у колико се види из разлога изнесених, основано је једнио на неправилном схватању значаја, што га има реч *примљена*. Њој се придаје сваколика вредност: она се сматра као садржина, као суштаствени састојак мен. обвезе; она одређује не само квалитет, него и квантитет меничне обвезе; она је чак *битни састојак и уговора о издању менице*, а не само уговора о акцентацији; она је толико важна, да од њеног постојања зависи и вредност дотичног мен. писмена! Речју, она је *све и сва*, те се према томе њен недостатак не може ни заменити доказом ни поунити туђом руком, — јер закон тражи, вели се у пресуди, да је акцентант сам својом руком напише!

Сматрајући да би било излишно побијати разлоге под а, б, в, да би оборили максиме под 2, 3 и 4, што би то значило понављати све оно, о чему смо досад говорили: ми ћемо на овом месту у прилог досадањег излагања а на супрот разлогу под в.) додати само то, да се и без речи „примљена“ може из самог потписа одредити вредност (квантитет) акцентоване обвезе. Јер, шта друго може и значити потпис акцентантов ако не то, да је овај потписујући се на уоби-

чајеном месту а по прочитању поднесене менице, тако рећи, прећутно примио на се обвезу за целокупну суму, *исто онако као што та претпоставка потпуно важи код бланко индосирања.*

Међу тим признавајући потпуну вредност акцентацији, ма реч *примљена* и не била написана руком пријемниковом и сматрајући да меница не губи вредност (за њеног имаоца) услед тога што акценат није по закону дат: ваља нам се мало дуже задржати код разлога г.) и д.) да би оборили максиме под 4-0 и 5-0.

Првостепени суд вели: „Пошто се по § 92 трг. зак. за битност акцепта захтева да акцептант *уз потпис свој руком својом стави* и реч „примљена“, — то онда и меница на којој овог битног захтева нема, према пропису § 81 трг. зак. не вреди, т. ј. *нема никакве меничне важности.*“ Апелациони суд ово прихваћа напомињући: да он ово мишљење дели с тога „што се таком разумевању § 92 не противи ни стилизација ни смисао истог зак. наређења.“ Најзад, општа седница Касац. суда, на супрот своме одељењу, налази, да су ови разлози закону саобразни и пресуду Апелационог суда оглашава за *снажну.*

Пре него би донели суд о наведеним закључцима и пресудама, да прочитамо текст § 92 трг. законика. Ево како он гласи: „Пријем менице треба да се означи са овом речи „примљена“, под то треба ставити име и презиме пријемника; ако овај не зна писати онда треба да има осим оног, који га је *потписао* (дакле само потписао) још два сведока. Ту се има записати датум, ако меница гласи на један или више дана или месеци по виђењу“ и т. д.

Прочитавши наведене речи да се запитамо: из чега се то може извести да закон баш захтева да реч *примљена* буде написана руком трасатовом? Покрај свеколиког довијања изречан захтев ту се не може наћи, а ако би се хтели ослонити на извођење, онда би по речи „потписао“ могли извести нешто са свим противно тврђењу горњем, могли би извести да је законодавцу стало једино до тога, ко ће акценат потписати, на за то и вели: „осим онога који га је *потписао*

још два сведока“ а не вели: осим онога који је реч *примљена* означио и који га је потписао. Законодавац, дакле, обраћа сву пажњу на потпис, а реч „примљена“ и не спомиње, а то ће рећи да он дозвољава њено означавање ма чијом руком.

Али ми се и нехотице упустисмо у претресање стилизације и смисла § 92, што ће рећи у граматично и логичко тумачење његово. Па кад је тако, онда пођимо и даље тим путем и потражимо шта се још може извести из стилизације и смисла овог параграфа.

Пре свега закон вели да се пријем *означава* том речи. Па, збиља, шта значи овде та реч означити? Значи то исто што и обележити: значи да изнад имена и презимена акцептантовог ваља ставити један знак, један белег, који ће наговешћавати да је потписник — пријемник. Па онда, кад је законодавац, како се вели, хтео да реч *примљена* буде написана баш руком дотичног акцептанта, што она представља „суштину“ и „садржину“ мен. обвезе његове; — то онда зашто је употребио једну реч тако широког значења, као што је реч означити, поред толиких других, на пр. *исказати, изразити, изјавити*, које много тачније и несумњивије убеђују да оне морају потицати баш непосредно од дотичног субјекта, који их потписује? Из простог разлога, што је он сматрао да се *изјава воље* акцептантове огледа у његовом потпису,¹⁾ да се дакле пријем изјављује потписом, а не речју *примљена*, а на основу таког посматрања он је намерно и употребио реч „означити“ — што *означити нешто* може свако а *изјавити*²⁾ *само неко*. Из стилизације § 92 може се закључити дакле, да законодавац доушта да речју *примљена* може пријем означити и свако треће лице.³⁾

Ну § 80 чини овај закључак неоспорним. Ту се вели сваки бланкет који хоће да буде менично писмено мора поред

1) Овоме ваља додати и онај разлог о речи „потписао“.

2) Нарочито (своју сопствену) вољу.

3) Наравно, овде се има на уму да је трасат (на меници од трасанта означен) ставио свој потпис на јредњу страну меничног писмена.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

осталих захтева садржавати и ово двоје: а.) „*Означење* да је *меница*“ (т. 1.) и б.) „*потпис* издатеља с његовим именом или фирмом; ако он не може потписати, то ће поред свога имена крст ставити, које ће осим онога, који га је потписао, још два сведока својим потписом на меници осведочити.“ (т. 5.)

На први поглед пада у очи како се ова два захтева за важност меничног писмена потпуно слажу са оним захтевима за важност акцента. *Законодавац не само да је дао исте одредбе него је употребио и исту реч: означити.* Па да се питамо шта је хтео он том истоветношћу? Ништа друго него да покаже, како све оно што вреди за исте одредбе које се односе на уговор о издању менице, вреди потпуно и за уговор о пријему. Па кад је то тако, онда зашто допустити да се при издавању менице другаче цени вредност и значај речи *означити* него код давања акцента? Зашто дозволити да на меници може написати неко трећи и *суму*, ту одиета праву садржину меничне обвезе; зашто да „*означење*“ меница, тај битни састојак меничне форме, може бити и *одштампан* а реч „*примљена*“ не може бити ни написана руком трећег? Зашто тражити од акцента оно што се ни од саме менице не тражи? Зар је акцептација важнија него ни меница сама; зар је акцесија значајнија од главне ствари? А § 81?.... Не, томе разликовању нема места, јер се ни граматиком, ни логиком ни законом самим оправдати не може.

Кад се ови разлози додаду онима, што су изнети поводом говора о бланко потпису акцептантовом може се као сигурно рећи, да се из стилизације и смисла §-а 92 може извести ово правило: *за правну важност акцента тражи се потпис траситов и реч „примљена“, која може али не мора бити написана његовом руком.*

На завршетку да претресемо још и ово питање: *да ли акцент који није ушњен по одредбама § 92 утиче на вредност менице?*

Питање ово, једно од најважнијих у меничном праву, заслужује одиета нарочиту студију. У њему се решава судбина меничног писмена изданог али не акцептираног, или,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

што је све једно, неисправно акцептираног. У њему се решава може ли једна обвеза написмено дата остати неизвршена. Од његовог решења зависи посматрање: *мора* ли поверилац менични имати једног дужника више, или се то оставља његовом слободном избору?

Међу тим ово питање стоји у непосредној вези са претходним, оно управо из њега истиче, њиме се и објашњава, а после оно се дотиче и у наведеној одлуци опште седнице Касационог суда: па морамо, дакле, макар и мимогред додирнути ово деликатно питање.

Ми рекосмо деликатно, али оно је и животно питање за имаоца таког меничног писмена, јер се у поменутој пресуди првостепеног суда вели: *Акцептација се сматра као битни састојак менице а неисправни пријем као неважећи*, па на основу тога закључује: „и *меница* на којој овог битног захтева нема, према пропису § 81 трг. зак. *не вреди*, т. ј. *нема никакве меничне вредности*.“

Пре свега запитајмо се: који су то битни састојци меничног писмена? То су они састојци који условљавају постанак и могућност егзистенције меничног писмена и меничне обвезе. Зарад боље сигурности које захтеве закон сматра као битне, он их је набројао у § 80. Има их девет, али међу њима нигде се не напомиње да је и акцент један од њих. Једино што се у т. 7 напомиње да код трате ваља ставити име и презиме трасатова, дакле *адресу* његову; али адреса није што и акцептација, а трасат није то исто што и акцептант. За то је са свим појамно што закон акцептацију не увршћује у битне састојке који су нужни за издање менице. У осталом за што би то и чинио, кад се тај уговор закључује само између ремитента и трасанта и кад је довољна само сагласност њихових воља па да мен. обвеза постане. Сагласност та потпуно се огледа у томе, што ремитент полаже извесну суму а трасант издаје ремитенту признаницу — у меничној форми — да је одиста примио означену суму. Том приликом као и сваком другом кад год се конституише каква новчана обвеза — облигација — *порађа* се и питање о не-

пуњењу дотичне обвезе. Трасант регулише то питање тако, што у самом мен. писмену обећава или да ће сам примљену обвезу испунити или налаже некоме трећем да овај исту изврши. Налагање то бива, као што смо већ казали, стављањем имена и презимена дотичног лица у виду адресе. Па има ли ту онда каквог суделовања трасатовог у уговору о издању менице, у уговору о конституисању мен. обвезе? Без сумње нема. А пошто је тај уговор постао и без његовог суделовања, то је ли оно битно за закључење тога уговора? Очеvidно није. *Акцептација, дакле, нема никакав значај за постанак менице, нити је од пресудног утицаја по егзистенцију мен. обвезе.* У осталом то се најбоље види из тога, што се менице по виђењу и не подnose на акцент, него непосредно на исплату, а сем тога има трата у којима се изречно забрањује поднашање на акцент, па ипак нико не одриче меничну важност таким меницама!

Акцептација, дакле, није битни састојак менице.

А је ли њена исправност или неисправност од утицаја на вредност дотичне менице на коју је акцептација стављена? другим речма: да ли се § 81 трг. зак. и на њу распростире?

Тај § 81 после побројаних услова за меничну форму у § 80 овако гласи:

Ако које од ових изискиваних услова оскудева на меници, то онда није меница нити меничне обвезности има. Исто тако сва изјашњења на такво писмено стављена (пренос, *пријем*, јемства) немају меничну важност.“

Као што се види сам текст овог параграфа потврђује наше горње разликовање уговора о издању менице и уговора о акцептацији, као и тврђење да акцент није битни састојак менице. И горње разлагање било би, покрај овако јасне зак. одредбе, без сумње непотребно, да нема у нашем правосуђу мишљења по којима се § 81 односи не само на битне захтеве него и на „изјашњења“ као што је пријем!

„Али, рећи ће когод, па шта је тачка 7 ако не битан захтев менични, по коме се на њу (трату) мора ставити име и презиме, онда који ће је исплатити?“ Опет да поновимо

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

оно што смо мало час казали: Ваља правити разлику између адресе и закљученог уговора, између понуде и пријема; речју, ваља правити разлику између трасата и акцептанта. Ето ту лежи камен спотицања за разумевање § 81, па за то га је ваљало и уклонити.

§ 81 трг. зак. односећи се на исправност саме менице, не односи се и на исправност појединих изјашњења која су на њој учињене. Неправност доцнијих акцесорија, као што је пријем, тиче се важности његове а никако се она не може простирати и на главну ствар. Неправни пријем не може, дакле, напети никакв уштрб вредности исправног меничног писмена: оно се мора исплатити, дата се обвеза мора испунити, само ако се имаоц таког писмена и сам старао о реализовању означене обвезе.

Да погледамо ово изближе.

Свршеном акту акцептације претходе неке претходне мере, и међу овима на првом кораку сусрећемо се са тражењем акцептације или поднашањем менице на пријем. За то нам се ваља одмах уштити: шта је то тражење; је ли оно право или дужност за имаоца меничног писмена? Закон, истина, не вели ништа изречно о томе, али у науци постоји једногласно тврђење, да је тражење акцепта право а не дужност.¹⁾ И збоља, зар се и може друкчије замислити, кад је

¹⁾ Ruben de Couder, Dictionnaire de Code de Com. стр. 155, n-o 313, t. V. вели: У опште имаоц менице није ничим обавезан да мора набавити акцептацију ма да је готово увек у његовом интересу да то учини. У истом смислу: Bédarride, op. cit. t. I. n-o 173, — Lyon-Caen & Renault, op. cit. t. I. n-o 1133 — A. Beistel, op. cit. p. 534. — Loesté, t. 18. стр. 56 и даље, 61. — итд.

У немачком закону (види § XVIII, ал. 1) изречно је признато да имаоц менице има право на тражење акцепта.

W. Brauer, у делу: Die Allgemeine deutsche Wechselordnung erläutert von — овако вели о тој одредби: „Ремитент једне менице има просто право а не обвезу да је поднесе на акцептацију; савршено од њега зависи хоће ли он то учинити у интересу веће сигурности меничног писмена. По угледу на правило, по коме се у Хамбургу од вајкада поступа, предлагано је у законод. одбору да се ремитенту стави у дужност поднашање менице на акцент, из једног мотива, што ће се тиме солиднијег мен. послова учврстити — aus dem Grunde dass dadurch die Solidität des Wechselgeschäfts gewinne. — Али је на то с разлогом одговорено да је немогуће имаоца менице потчинити томе у интересу претходника, што така обвеза повлачи штету (гу-

та одредба о акцептацији једино у корист ремитентову и установљена? Закон, као што рекосмо, ту корист изречно не назива правом његовим, али му је не налаже ни у дужност. А то је са свим појамно. Једно оруђе за циркулацију, једно писмено које новац замењује, једна обвеза таког рода, ваљала је да буде огарантована тако, како ће њено извршење бити несумњиво. Па у тој цели закон и даје ремитенту начина, како ће за испуњење своје тражбине учинити одговорним два или више лица, али он му није одређено ни рок кад се има тим овлашћењем користити нит је одредио штетне последице ако се њиме не би послужило. *Он му дакле није право ставио у дужност*, а то није ни могао учинити што се у принципу општег права јасно вели: *jure suo uti nemo cogitur.*¹⁾

Ремитенту, дакле, до воље стоји хоће ли се својим правом користити или ће га се одрећи.

Међутим, одрицање имаоца меннице односно права на тражење акцептације може бити од штетних последица не само за њега, који тим поступком губи, једног дужника, него ту штету могу осетити још већма преноситељи, што на њих може настати исплата мен. суме по §§ 116 и 140 трг. зак. Одбијајући од себе одговорност, за извршење мен. обвезе, они ће несумњиво изнети оваке разлоге: „Акцептацијом трасат постаје главни дужник па кога се ималац меннице ваља првенствено обратити, а ако она није учињена, трасат остаје ван меничне обвезе, па онда за њега не може ни да постоји пресумција из § 87: те нити има право нити има дужност да се одупре вољи трасатовој, (ако би га овај већ био снабдео покрићем), да исто покриће одузме од њега. Међутим ималац

битан рекурса) у случају небрежења, а та штета зацело превазилази у многоме ону корист, коју би он могао имати ако би дознао (поднашајући менницу на акц.) за судбину издате меннице пре него би јој дошао рок плаћања.

У Енглеској је са свим признато начело да се менница мора поднети на акцент само ако је по виђењу или на неко време по виђењу. Сравни Foelix et Stratfort-Sagey, op. cit. t. II, p. 435.

¹⁾ § 22 грађ. зак. „Ко има како право од њега зависи употребити га или не употребити га “

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

менице, брињући се о исплати њеној може протестовати о року, а како је покриће већ одузето од трасата то би несумњиво преносиоци — на основу § 140 — постали нпшан акције имаоца меничног писмена, и то баш оног лица, које их је и довело у тај незгодан положај! Кад је имао право да се обрати трасату за акцент, то зашто се није користио њиме, за што није ограничио трасата у располагању покрића, те тако да ослободи од даље одговорности преноситеље за један дуг, који су они у самој ствари већ исплатили?.. Право је, дакле, да ималац неакцентоване менице сам и сноси штетне последице своје нехатности, а не да за своју кривицу друге чине одговорним!*

Па ипак, ма колико да се чини да је овака одбрана преносилаца на разлозима основана — разлози ови не би се могли одобрити. Ималац неакцентоване менице, побијајући их, имао би само да рече: Шта ме обвезује да се бринем о положају трећих лица, ако се не будем користио својим правом? Да није закон? Ја ту обвезу не видим из његових одредаба; он нити наређује да се акцент мора набавити, нити каже кад се протест због непријема мора учинити¹⁾ а тиме ми је допустио да се неограничено могу користити својим правом. Или да није какав уговор? Али из менич. писмена не видим да је ико закључио какав уговор односно акцентације. Мој се поступак, дакле, оснива на праву које ми закон даје, а које није никаквим нарочитим уговором модификовано, па за то, ако је он од незгодних и штетних последица за кога, нисам одговоран, јер — *qui jure suo uti nemini facit injuriam*. Најзад, зашто ми пребацивати погрешку, коју сте и сами учинили, вашто ми пребацивати за нехат кад сте и и сами нехатни били? Ја сам се на вас угледао. Сви ви, преносиоци, били сте у моме положају, имали сте меницу у рукама, па онда за што нисте и сами тражили акцент од трасата? Пазите, дакле, добро, да осуђујући мене — себе не оптужите!

А би ли имао каку одбрану издавалац менице ако би му

¹⁾ Читај: закон, Ш. „О пријему.“

се обратило ималац менице протестом за исплату? Никакву. Јер ако у трасата постоји покриће, ревендикацијом овога, лако ће одговорити својој обвези, а ако трасата није снабдео покрићем, он ће због пренебрегавања својих дужности платити поред меничне суме и трошкове протеста и курса — јер је правило да се нико не може обогатити на штету другога.

Додајући овим разлозима још и одредбе трговачког законика, из којих се јасно види да законодавац за менице, у којима рок исплате није утврђен, него се имају исплатити на неколико дана или месеци по виђењу, изречно тражи да морају бити примњене,¹⁾ а за друге случаје (менице одмах по виђењу) никако и не тражи пријем — можемо с најтврђим убеђењем рећи: да је законодавац сном неодређеношћу времена за подизање протеста због непријема, признао сем нарочитих изузетака потпуну слободу ремитенту, да се својим правом односно тражења акцепта може користити или некористити.

На основу тога изводимо закључак да по нашем трг. законнику: *Меница не губи своју меничну вредност, ако на њој нема акцептације, или ако је и има, али је неисправна.*²⁾

Ималац таке менице у праву је, дакле, тражити да му се она о уговореном року исплати. Али у колико је његов положај у погледу тражења акцепта, био независнији, у толико је ограниченији у тражењу исплате; јер у § 137 трг. зак. вели: „Притежатељ менице *дужан* је захтевати да му се ова исплати оног дана, кад јој је рок исплати опредељен.“ Но тражећи исплату неакцептоване менице он ће бити без сумње одбијен са свију стравом, што трасат неће хтети да плати једну меницу, (и ако можда има покрића) коју није акцептирао, а трасант ће га одбити позивајући се на мандат, који

¹⁾ § 136, „... *дужан* је тражити да му се иста плати или прими“ како је кад меница одмах по виђењу или на неко време по виђењу.

²⁾ Ово последње отуда што се неуредна акцептација равна никаквој. — Овако тумачење налазим и у цитираним решењима опште седнице Касац. суда, и то у противразлогу Апелц. суда. Пресуда од 18 Јануара 1880 г. Бр. 236 (1 од.). — Види и у Demangeat, пресуду: La cour de Montpellier 31 mars 1859 у истом смислу.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

је он у самој меници унутро на трасата. Па шта ће онда ремитент чинити? § 138 даје му средство да се у такој невољи помогне, прописујући оваку одредбу: Ако се у одређени дан меница не исплати, мора се одмах првог дана за овим протестом, који се зове протест због непријема, доказати како је исплата изостала.“ Па учинивши то, користиће се и § 140 који вели: „Притежатељ протестиране због неисплате менице може тражити да му је плате, посебнице или издатељ или који од преноситеља, или екупа издатељ и сви преноситељи.“

Овакав поступак притежаоца менице са свим је оправдан и на закону основан, јер је он у њему обухватно оба акта: и тражење пријема и тражење исплате, а то му је дозвољено пошто му закон не одређује рок у коме има поднети меницу на акцептирање.¹⁾

Најзад, ималац једне неакцептоване или несправно акцептоване менице неће изгубити право своје наплате од стране трасанта, баш ако није подигао на време ни протест због неисплате, само ако трасант не буде могао доказати да је трасант био слабдевен сумом потребном за исплату дотичне мен. обвезе.²⁾

¹⁾ Dictionnaire de Couder t. V. p. 157: „Сем случаја ако се нарочито уговори време за које се акцент мора набавити, акцент се може тражити у свако време и у очи самог дана исплате. — А ако дође и сам дан исплате, а акцент није набављен, то се право тражења овога елива у једно с правом тражења наплате.“ Savary, Parfait négociant, Parère, 16. — Pardessus, n-o 359, Nouguier, n-o 456. — Ruben de Couder, ibidem.

²⁾ Види: „Збирка судских решења и чланака о праву“ књ. III бр. 4, стр. 27—32. Решење опште седнице Касац. суда од 3 Авг. 1877 г. Бр. 1699 којим се означава пресуда пож. окр. суда. Противразлог овог суда овако гласи:

„Главни је разлог Касац. суда у овој примедби што тужилац није протествовао меницу, те са тога да је изгубио право наспрам туженога као жиранта. При изрицању пресуде имао је суд ово у виду, али је држао, при чему и сад остаје, да тај разлог или боље „непротест“ менице не може да нашкоди тражни тужичевој наспрам туженога.

Да је протест главно средство да задржи лица на меници потписана, у јемству, то је истина, али то вреди као опште правило наспрам пријемника и жиранта, а наспрам трасанта -- издавача менице, то није безусловно правило, јер по § 146 трг. зак. непротест менице не шкоди притежаоцу менице наспрам издаоца, ако овај

Меница, дакле, вреди т. ј. не губи своју меничну вредност услед тога, што је акценат на њој неисправан, или што га никако нема, или што није протестована због неисплате, само ако су задовољени прописи осталих законских наређења. За то наведена пресуда првостепеног суда није на закону основана.¹⁾

О Б А В Е З А

ПРЕДУЗИМАЧА ЖЕЛЕЗНИЧКОГ САОБРАЋАЈА ЗА НАКНАДУ ШТЕТЕ
УЧИНЈЕНЕ СМРЋУ ИЛИ ТЕЛЕСНОМ ПОВРЕДОМ

(по закону од 21 априла 1885 год.)

НАПИСАО

АЛЕКСА РАДУЛОВИЋ

комесар железничке полиције

(Сврстака)

Још је замршеније питање о сопственој кривници повређеног или погинулог. У опште се узима да постоји сопствена кривница повређеног у ова два случаја:

1. Кад је повређени или погинули сам хтео да му се при железн. саобраћају нанесе смрт. На пр. ради извршења самоубиства неко легне на шине и воз га прегазн.

2. Кад повређени није хтео да му се нанесе каква повреда али је својом радњом или не радњом учинио нешто,

не докаже, да је пријемника о року снабдео с новцима. Тек доказ о томе могао би издаоца насрам притежаоца да ослободи плаћања. За ово јамчи садржај поменутог § 146 реч. закона, кога се смисао не може да ограничи само на однонаје између издаоца и пријемника, као што Касациони суд навађа, кад тај пропис изречно вели: „исто тако губе ово право притежаоц и преноситељ према издаваоцу самом, ако овај докаже, да је пријемник био снабдевен са новцима о року плаћања.“ дакле овде се изречно помињу односи притежатеља менице, јер однонаји издаоца и пријемника расправљени су и одрађени у § 87 трг. зак.*

У истом смислу и практика француских судова, види: Rennes, 21 juin 1841. Cour de Cassation, 27 janvier 1863 у Ruben de Couder, Dictionnaire t. V. p. 156 n-о 325.

¹⁾ У њој се вели: така меница не вреди т.ј. нема никакве меничне вредности, и на основу тога прегуђује да се тужилац одбије од тражења. Види: *Олсху опште селнице Касац. суда* од 7. Дец. 1884 г. Бр. 1494 („Право“, бр. 4. год. I.)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

што је противно законском пропису о железничком саобраћају. Н. пр. путнику забрањено је у путу излазити из кола у кола, но он то и у пркос кондуктеровој опоменн чини, па се при прелажењу спотакне и падне под воз.

Од железн. предузимача не може се захтевати, да нарочито опомене сваког појединца, да је нешто по закону забрањено. Њега ће оправдати, ако је неким видљивим знацима учинио публику пажљивом, да нешто несме чинити. Таки су видљиви знаци: ограђивање станичног простора, прилепљивање обзнана о законским забранама. Предузимач несме да пренебрегне петицање оних видљивих знакова, које по закону мора петицати. Тако на пр. предузимач мора оградити станични простор, мора на отворенијим приступима истаћи обзнану, да се туда несме ићи, мора у колима имати изводе из железн. полиц. закона и т. д. Ако предузимач пренебрегне оваке знакове и објаве, које по закону мора истицати, онда ни сопствена кривица повређеног, не може га ослободити обавезе за накнаду.

Из законских претпоставака разних прописа за железн. саобраћај изводи се закључак: да је жеља законодавчева, да сваки човек, био он у служби железничкој или не био, при своме кретању и раду употреби извесан степен обазривости те да се сачува од повреде или смрти. Степен обазривости појединих лица може бити различит према томе, да ли је оно у служби предузимача железн. саобраћаја или није. Код сваког лица које се налази у саобраћајној служби при железници, захтева се много већи степен обазривости по од осталих лица. Код органа предузимачевих није довољна она обазривост која се тражи од путника и трећих лица. Док се од сваког другог захтева она обазривост, која је својствена сваком разборитом човеку, дотле се од саобраћајних органа тражи она пажња, која мора бити својствена сваком предосторожном саобраћајном органу. Они не само да су од осталих лица познатији са опасностима при несрећном случају на железници, већ знају на какав се начин може десити несрећа, коју они треба да умеју спречити. Но има и таких прилика при железн. саобраћају, које магновено захтевају, да се нешто уинтересу

правилног саобраћаја изврши са ванредном брзином. У таким приликама не може се захтевати она својствена обазривост саобраћајног органа, па кад кад ни онај степен обазривости, који се захтева од сваког разборитог човека, већ много мањ; јер ванредна брзина којом саобраћајни орган мора да изврши неки рад, може да искључи сваку обазривост код њега.

За то, што се код сваког лица захтева пажња разборитог човека, не може бити сопствене кривице код оних лица, која нису разборита. Така су лица: мала деца и суманути. Ако железница прими суманутог и не испуни оне прописе, који за возњу оваких лица постоји, па суманути у путу искочи из вагона и погине, тада не постоји сопствена кривица погинулог и ако је у § 61 железн. полиц. закона забрањено у путу искапати из кола. У овој прилици предузимач одговара за накнаду штете. Али ако је суманутом по пропису дозвољено путовање, онда предузимач неће одговорати. Ако би путник од један пут на путу пореметно намећу и скочио са кола па погинуо, ни онда предузимач неће бити обвезан на накнаду. Овакав случај не може се урачунати погинулом у сопствену кривицу, јер он не спада више у разборите људе, већ се мора сматрати за вишу силу, која предузимача разрешава обавезе, пошто је то изненадни догађај, који се није могао спречити.

Са свим ће другаче бити, ако буде при саобраћају повређено мало дете. Н. пр. у вагону поред родитеља путује дете које је прешло 3 године, па се не мора на крилу држати. Дете иде по вагону, опази отворена врата, погледа на поље, занесе се и падне из кола, па погине. Ту нема ви сопствене кривице детета, јер не спада у разборита лица; нема ни више силе, јер то није непредвиђени догађај који се не да спречити; нема ни кривице трећих лица (родитеља, надзорника) јер ови не морају дете држати ни за руке ни на крилу, већ је грешка до железн. органа који је противу прописа § 25 ж. п. зак. оставио врата отворена. Други случај: Неко мало дете дође од некуд на станицу, седне међу шине и ту се игра. Воз наиђе и прегази дете. Ту нема ни више

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

силе, ни сопствене кривице, ни кривице трећег лица, већ постоји само случај. А за случај предузимач одговара, јер њега разрешава од обавезе само виша сила или сопствена кривица.

Има извесних радња, које су законом забрањене при саобраћају и које би имале за последицу сопствену кривицу код сваког путника и трећег лица, које се не налази у служби предузимачевој; а таке исте радње извршене од саобраћајних органа не могу бити узрок сопственој кривици њиховој. Н. пр. сваком трећем лицу забрањено је сивазити са кола пре, но што воз стане; међу тим кондуктер може и нешто раније сићи са кола. Кондуктер може у путу да прелази из кола у кола и ако у путу страда, за њега не постоји сопствена кривица; а ако путник то исто учини, до њега може бити сопствене кривице.

Од персонала предузимачевог захтева се, да строго извршује прописе о железни, саобраћају. Ове прописе они могу само тада изгубити из вида, ако се неки рад морао извршити ванредном брзином. Бива, да се при саобраћајном раду неки пропис не извршује онако, како је наређено, па то неумесно вршење пређе у обичај тако, да се тај погрешан рад сматра као правилан. Ако сад при саобраћају неки предузимачев орган буде повређен због уобичајеног неправилног рада, онда се повређеном не може приписати сопствена кривица, јер је предузимач дужан да се стара, да се неправилан рад при саобраћају не уобичаји. Један овакав случај десио се прошле године на беогр. жел. станици. Л. Н. ранжирмајстор буде повређен при ранжирању воза. Прописано је, да онај који управља ранжирањем воза не даје знак за полазак пре, но што је извршио посао око закачивања или откачивања кола и док није изашао испод воза. Но ни један ранжирер није се придржавао прописа и обично су давали знак за полазак у исто време када су почели излазити испод кола, мислећи да ће они тај један корак учинити за оно време, док се машина са сигналом одазове и покрене воз. Тако је радио и Л. Н. само што једном приликом давши знак за полазак локомотиви пође испод воза, али случајно зашпе за неку

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

кваку на колима и спотакне се. У тај мах зачу се сигнал локомотиве, воз се крене и пресече Л. И. обе ноге и једну руку. Нема сумње да је Л. И. радио противу прописа, али је такав рад постао уобичајен и за то до њега и нема по закону сопствене кривице.

Не може бити сопствене кривице повређеног ни онда, ако је оно лице повређено истина услед каквог неправилног рада, али ако узрок повреди више лежи у непрактичној конструкцији превозних средстава. Непрактичност у конструкцији оцењује се по техничком искуству. Н. пр. при нашој железници има знатан број нових кола II класе, на којима се врата отварају не унутра у кола, већ на поље. На тим вратима има и прозор који се може отворити. Ако путник зажели да погледа кроз прозор и случајно отвори прозор на вратима, па како воз у некој станици мирно стоји он се наслони на врата. Обично се колска врата кад воз стигне у станицу одкључавају и сад ако се врата случајно одкључавају, путник може да се стропошта преко басамака и да се повреди. Тад не постоји сопствена кривица повређеног што је противу прописа гледао кроз прозор, већ је крив предузимач, што ставља у саобраћај вагон са непрактичном конструкцијом врата.

* * *

Да пређемо на члан 3 овог закона. Он гласи:

„Ако је за погинулога или повређенога, који је за случај у чл. 1 осигуран био и предузимач железничког саобраћаја уплаћивао и бар једну трећину целе премије уплатио код каквог осигуравајућег завода, онда у случају накнаде, предузимач жел. саобраћаја има толико мање да плати за штету, колико осигуравајући завод одговарао буде осигураноме за ту накнаду.“

Овај члан не слаже се сасвим са правicom. Законодавац овим прописом прибегао је једном више практичном средству, којим ће предузимачу олакшати испуњење његове обавезе. Ова одредба не слаже се са правicom, јер оно, што неко лице плаћањем за осигурање прибави себи или својим наследницима,

не треба да утиче на олакшање обавезе предузимачеве. Практички основ, на коме почива ова одредба јесте : 1) што законодавац овим законом жели, да се повређеном даде само накнада у привредном губитку, а не, да се давањем накнаде његова имовина повећа; и 2) што су суме, које предузимач има давати у име пакнаде кад кад врло замашне. Са тих практичких разлога законодавац дозвољава предузимачу да он:

а) осигурава цео свој персонал и све своје путнике за случај повреде или смрти при железн. саобраћају, плативши за њих потпуно све уплате;

б) да за свако лице, које се код каквог осигуравајућег завода осигура за случај повреде или смрти при жел. саобраћају, уплати једну трећину целе премије и да том уплатом смањи своју обавезу за онолико, колико осигуравајући завод одговара за накнаду.

Из законског текста даје се извести, да је све једно, ко је извршио осигурање, да ли сам повређени или предузимач или треће лице, јер се само захтева, да је повређени био осигуран и да је предузимач уплатио бар једну трећину целе премије. Према томе мања уплата од стране предузимача неће имати важности.

Напред сам напоменуо, да је овај наш закон узет из немачког „Reichs-Haftpflicht-Gesetz-a, само је у нашем закону код овог члана учињена велика погрешка, са које се у даном случају може изиграти цел, коју је законодавац имао на уму стварајући овај закон. Узрок је тој погрешци с једне стране што преводилац није разумео израз у немачком закону, а није, познавао особине српског језика; с друге стране, што у народној скупштини при претресу овог закона није било ни једног правника који је стручно упознат са железничко-саобраћајним питањима са правничког гледишта, те је закон примљен онако, како је скупштини поднесен. Ево те погрешке. При крају члана 3 овог закона стоји:

„предузимач железничког саобраћаја има толико мање да плати за штету, колико осигуравајући завод одговарао буде осигураноме за ту накнаду.“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Законски је израз јасан: у колико је осигуравајући завод одговоран, у толико предузимач мање одговара за штету. Н. пр. Петар је погинуо при жел. саобраћају. Предузимач одговоран је за накнаду. Суд налази да за накнаду потребних трошкова и издржање лица, која по закону имају права на то, предузимач треба да плати 1200 дуката. Петар је био у смислу чл. 3 осигуран код неког завода за 1000 дуката и за то предузимач не одговара по члану 3 више но за остатак од 200 дуката. Али баш у време плаћања завод падне под стечај и по свршетку маса не може осигуранику више дати од 100 дуката. Законски израз „одговарао буде“ скида одговорност са предузимача за сву осигурану суму, а намеће је осигуравајућем заводу. Што је овај постао неспособан за плаћање, предузимача се не тиче. Да онај погинули није био осигуран, његова би деца добила потпуну накнаду од предузимача, а осигуран у оваком случају, деца не добијају ону накнаду, која им по закону припада. Закон, који овим чланом поглавито смера да повређеноме не дозволи, да се још преко накнаде обогати, дозвољава предузимачу, да на штету повређеног или оних лица којима погинули по закону даје издржање, своју имовину умножи, ослободив га у свему или у неколико обавезе за накнаду. Место израза „одговарао“, требао је доћи израз „одговорно“, па би се звало, да предузимач мора накнадити и оно, што завод није у стању према својој обавези да плати. Да би ствар јаснија била навешћу овде и немачки законски текст:

„War der Gefödtete oder Verletzte unter Mitleistung von Prämien oder anderen Beiträgen durch den Betriebsunternehmer bei einer Versicherungsanstalt, Knappschafts-, Unterstützungs-, Kranken- oder ähnlichen Kasse gegen den Unfall versichert, so ist die Leistung der Letzteren an den Ersatzberechtigten auf die Entschädigung einzurechnen, wenn die Mitleistung des Betriebsunternehmers nicht unter einem Drittel der Gesamtleistung beträgt.“

У овом законском тексту израз „die Leistung der Letzteren an den Ersatzberechtigten“ није истоветан са изразом у нашем

закону „колико осигуравајући завод одговарао буде“. Немачки закон у речи „Leistung“ признаје само ону накнаду коју је завод стварно и учинио, а све оно, што завод није у стању да накнади, везује предузимача. По нашем закону предузимач обавезан је да плати само вишак преко осигураче суме, па кад је то исплатио, може повређеног упутити на осигуравајући завод, па шта отуда добије.

Ову погрешку требало би у нашем закону исправити.

Настаје питање, шта ће бити са накнадом, ако при саобраћају погине чиновник, а лица, која он по закону издржава, уживају пензију од државе или општине? У оваком случају предузимач не може да се користи околношћу, што су деца и жена умрлога пензијом осигурани у издржању, јер је за пензију ових лица уплаћивао само погинули, а предузимач није ни у колико учествовао у то уплаћивање. Тако ће бити и онда, када је погинули био осигуран код каквог осигуравајућег завода без саучешћа предузимачевог у уплати.

Из законског текста може се извести, да предузимач има право да уплати једну трећину ради осигурања неког лица за случај повреде или смрти при железни саобраћају и према томе, он може захтевати, да му неко лице, које се код каквог завода у овакој цели осигурава, дозволи, да уплати једну трећину целе премије.

* * *

Члан 4 овог закона гласи: „Одговорност предузимача железничког саобраћаја (чл. 1) не може се мењати уговором (правилником или другом каквом погодбом).

Сваки такав уговор не вреди.“

Кад се овај наш законски текст сравни са немачким, опазиће се опет једна ошипка. Наш члан 4 не дозвољава предузимачу, да он своју одговорност за накнаду може мењати уговором, правилником или другом каквом погодбом. По томе повређени се не може са предузимачем погодити, да његова одговорност за накнаду буде мања, но што је у закону прописана, шта више он се не може са њим ни наравнати ни

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

пред судом ни ван суда, јер свако поравнање мења предузимачеву одговорност. Преводац немачког законског текста на првом месту погрешно је превео овај члан, а за тим је изгубио из вида прописе §§ 144, 145, 146 и 147 зак. о грађ. поступку који говоре о поравнању пред судом и прописе § 143 гр. с. н. који говоре о одустанку од парнице. Ови прописи важе у немачком закону, а у нашем по члану 4 ов. закона не важе, јер се свака погодба повређенога са предузимачем проглашава као неважећи уговор по самом закону. Према томе свака би погодба повређеног са предузимачем о накнади имала законске последице као и уговори побројани у § 539 грађ. закона.

Нико ми неће оспорити тврђење, да законодавац није имао оваку намеру. Његова је намера сасвим другача, но што је изражена у чл. 4 ов. закона, а то доказује законски пропис у члану 5 ов. з. где се казује: „Ово издржавање може се досуђивати у виду годишњег уживања, ако се стране не сложе на одсечну суму једанпут за свагда.“ Овде се већ допушта неко поравнање. Кад се странама дозвољава поравнање у толико да пристану на одсечну суму једном за свагда, што им се не би дозволило да се сложе и на мању накнаду годишњег издржања и што им се не би дозволило да се поравнају и за трошкове око погребa и око лечења?! Цел, коју је законодавац хтео постићи са прописом у чл. 4 само је та, да се предузимачу не укаже могућност, да овај закон изигра тиме, што ће са путником или са својим органом у напред уговорити да му за случај повреде не даје никакву накнаду или што ће у правилнику за железв. саобраћај ставити услов неодговорности или у најбољем случају да у напред, као оно за еспап, прописе, ко при саобраћају погине или буде повређен добија толико и толико у име накнаде. Законодавац хоће ово да спречи, а не, да не дозволи повређеном да се поравна са предузимачем било пред судом или ван суда.

У тексту немачког закона, одакле је наш преведен, нема ове погрешке. Доказа ради навешћу одговарајући немачки законски текст :

„Die in den §§ 1 und 2 bezeichneten Unternehmer sind nicht befugt, die Anwendung der in den §§ 1 bis 3 enthaltenen Bestimmungen *zu ihrem Vortheil* durch Verträge (mittelst Reglements oder durch besondere Uebereinkunft) *im Voraus* auszuschliessen oder zu beschränken.

Vertragsbestimmungen, welche dieser Vorschrift entgegenstehen, haben keine rechtliche Wirkung“

Види се да је преводилац изоставио два најзначајнија израза: „zu ihrem Vortheil“, и „im Voraus“, па за то је у нас чл. 4 добио са свим друго значење. Смисао овог члана треба да је тај, да предузимач не може мењати своју одговорност за накнаду *у напред а у своју корист*. После повреде треба повређеном оставити на вољу, да мења одговорност предузимачеву за накнаду, ако он налази да је по њега пробитачније. Па онда за што да не важе они услови о накнади које би предузимач на своју штету, а у корист повређеног ма и у напред одређивао? У овом смислу требало би овај члан исправити, јер по садањем пропису може доћи до велике несугласице при суђењу. Може се десити, да се повређени са предузимачем ван суда погодио да прима годишње неку суму у име накнаде, по по истеку две године, предузимач престане му давати уговорену суму. Њихов уговор по чл. 4 не би важио по самом закону, а предузимач би се по члану 7 ов. зак. могао користити прописом о застарелости. Тако би право повређеног било у опасности, а законодавац то за цело не жели.

Члан 5 гласи:

„Стварна питања суд ће оцењивати по свом нахођењу према свима ислеђеним околностима. За заклетве и исправе као доказна средства вреде прописи закона о поступку судском у грађанским парницама.“

Количину штете одмераваће суд такође по свом нахођењу, а може наредити и вештачку оцену.“

Члан 6.

„Према свима околностима суд ће по својем нахођењу судити о количини штете, као и о томе, да ли ће се на који

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

начин и у колико да обезбеди досуђена накнада и издржавање. Ово издржавање може се досуђивати у виду годишњег уживања, ако се стране не сложе на одесну суму једанпут за свагда.

Обвезани може у свако време да тражи укидање или смањење досуђеног годишњег уживања, ако се међу тим знатно измени стање и околности, које су условљавале досуду или количину издржавања; исто тако може и повређени, док му право не застари да тражи, да му се увећа годишње издржавање или да му се укинута или смањено издржавање поврати, ако се знатно измену околности, које су биле од решавајућег значаја за досуђивање, смањивање или укидање тога издржавања. Општени може и накнадно да тражи обезбеђење или увећање досуђеног му обезбеђења за издржавање, кад покаже, да је обвезани претрпео у имовном стању знатне штете “

Законодавац оставља суду да одреди количину штете и количину накнаде за све трошкове и издржавање. Суду се ставља у дужност да се стара о начину обезбеђења досуђене накнаде и издржавања. Накнада у губитку зараде и издржања може бити двојака: а) ако се стране сложе на одесну суму једанпут за свагда, онда је предузимач са исплатом ове суме *потпуно одговорио* својој обавези; б) ако се стране на ово не сложе, онда се накнада даје у виду годишњег уживања.

Кад се накнада састоји у годишњем уживању, она се може по оправданом захтеву ма које стране мењати. Ако је у току времена повређени постао способан за рад и предузимач то докаже, може се од његове стране тражити да се накнада према околностима смањи или сасвим укине. Ако је предузимач давао повређеном само половну накнаду, јер је повређени само у неколико постао био неспособан за рад у времену досуђивања, па доцније услед исте повреде постао сасвим неспособан за рад, онда повређени може тражити, да му се давање накнаде увећа и да му се у место оне обезбеђене мање накнаде, сада обезбеди ова већа.

Ово мењање накнаде не може се односити само на повре-

ђеног, већ и на она лица, која после погинулог примају накнаду издржавања. Н. пр. ако је предузимач давао накнаду за издржање четворо деце, па у току времена двоје постану пунолетни а једно умре, онда ће он моћи тражити да се давање накнаде смањи. Исто тако могу ова лица која примају издржање тражити да им се накнада увећа ако су у стању да докажу, да им досуђено издржавање није довољно.

Члан 7

„Тражбина накнаде за штету (чл. 1) застарева за две године од дана несретног случаја. Противу онога, коме је погинули давао издржавање (одељак други, тачка 1 члана 2) застарелост почиње да тече од дана смрти; застарелост казана тече од истог дана и противу малолетника и овима по грађанском закону подобним лицима, која имају свога законог заступника, са искључењем права постављења у пређашње стање.“

Као што се види, овде има две застарелости, које су по дужини рока једнаке, али се разликују према почетном времену, од када почиње тећи застарелост за тужбу и према лицима, која траже накнаду. Повређени треба накнаду за лечење и штету у заради да тражи у року од две године од дана несретног случаја. Ако то пропусти, предузимач се може позвати на застарелост. Видели смо напред, да повређени не може од предузимача захтевати да га он лечи и издржава, по се сам има лечити, па што на то утроши, да тражи од предузимача. Ако је повреда така, да ће повређени боловати више од две године, он мора пре истека овог рока покупити доказе о учињеном трошку и претриљеној штети и тражити код суда накнаду. Ако је повређени на време поднео тужбу за накнаду и ову добио, али је после још боловао тако да је по истеку двеју година умро, онда наследници не могу тражити накнаду погребних трошкова, јер се предузимач може бранити застареломшћу тражбине. Тражење накнаде штете у заради и трошкова око лечења није то исто, што и тражење накнаде погребних трошкова; јер повређени мора сам тражити накнаду за лечење и штету у заради, а не може за

живота тражити накнаду својих погребних трошкова. Ово мора неко други да тражи, пошто докаже да је тај трошак учинио; али ако је од дана несретног случаја прошло 2 године, онда је његово право застарело.

Сасвим је други рок за лица, која имају право да траже накнаду за изгубљено издржање. И ту застарелост траје само две године, али почиње тећи тек од дана смрти повређеног. У оном првом случају лица, која по закону имају право на издржање не могу тражити накнаду погребних трошкова ако је повређени боловао дуже од 2 године; али могу тражити накнаду за издржање и по истеку ових година, јер за њих застарелост почиње тек од дана његове смрти. На њихово право не може по одредби чл. 8 утицати то, што је повређени пропустио, да у року од 2 године тражи накнаду, дакле, што је наступила застарелост његовог права; јер право повређенога и право оних лица, којима се даје издржање, сасвим су засебна права и за њих постоје засебне застарелости. Оно што ова лица могу по овом закону да траже, не може тражити повређени, и обратно, оно што повређени има право тражити, немају ова лица. Н. пр. ако повређени неће да тражи накнаду трошкова око лечења, онда то не могу у место њега тражити друга лица. Повређени може себе да оштети, али не може тиме одузети и његовим хранјеницима право, да по смрти његовој траже издржавање, у толико мање, што ова лица и кад би хтела не могу пре његове смрти употребити своје право. Тек ако од дана смрти прођу две године, тада се може предузимач користити застарелошћу.

Застарелост се прекида, ако је у означеном року поднета тужба за накнаду. Ако се предузимач са повређеним или са оним лицама, којима по закону припада право на издржавање ван суда или пред судом наравнао, или ако је предузимач осуђен на извесну накнаду, тада застоји јасна обавеза његова и застарелост ове обавезе има се ценити по онштим прописима грађ. законика о застарелости.

Чл. 8.

„Прописи грађ. законика, по којима изван случаја пред-

виђених чл. 1 ов. закона, предузимач жел. саобраћаја или друго које лице, одговарају за штету у случајевима смрти или телесне повреде сопственом кривицом произведеним. — остају у важности.

Одредбе чл. 2, 3, 5 и 7. овог закона важе и за ове случајеве не потирући овим прописе грађанског законика, по којима би оштећени имао права на већу накнаду.“

Напред сам споменуо, да предузимач жел. саобраћаја одговара за накнаду штете по овом закону, ма да до њега нема ни најмање кривице. Он није никог повредио, па ипак одговара за штету. По овом закону предузимач одговара чак и за *случај* за који по § 808 грађ. зак. не би одговарао, јер се у § 808 вели: „за случај није нико дужан одговарати.“ Кад год, дакле, обавеза предузимачева потиче из самог закона, кад год је она тако звана „*Obligatio ex lege*“, предузимач одговараће за накнаду по овом, а не по грађан. закону. Али се може десити, да и до предузимача има кривице и тада се повређени може користити прописом овог члана и тражити накнаду штете не по овом, већ по прописима грађан. законика. Предузимач може бити онда крив, ако се огрешио о какав пропис, који нарочито постоји у цели осигурања саобраћаја. Н. пр. кад предузимач не држи прописани број чувара пруге, кад је поставио за скретничара човека, који овај рад не разуме, или кад повери управу са локомотивом ложачу у место машинисти, или кад на одређеним местима за прелаз преко шина, не намести бранике, кад не држи потребан број стручних лица, који ће одржавати и јамчити за употребљивост пруге и преносних срестава и т. д. У свима оваким и подобним случајевима има кривице и до предузимача и повређеном закон даје могућност, да тражи од предузимача накнаду по грађан. закону. Исто тако закон овлашћује повређеног, да од других лица, која су њиховом кривицом учинила повреду, добије накнаду штете, не по овом, већ по грађ. закону. Разлика између овог и грађанског закона у томе је, што се по грађ. закону може добити већа накнада по овом закону. По овом закону предузимач дужан је накнадити:

- 1) трошкове око лечења
- 2) трошкове око погребња,
- 3) губитак зараде,
- 4) изгубљено издржање.

Не мора, дакле, давати накнаду и за претриљене болове, а по грађан. закону повређени може и то да тражи. Да видимо прописе нашег грађан. законика о накнади штете.

§ 800. „Ко другом штету какву учини, било то на имању туђем или правима и личности, онај мора је накнадити.“

§ 801. „Од наплате учињене штете само се ко онда ослободити може, ако докаже да штета није његовом кривицом, но се случајно догодила.“

§ 802. „Који је јавно као мајстор какав или вештак познат, или се за таквога издаје, како се посла прими, мора за сваку причињену штету добар стајати. Но ако је онај, који је посао таквоме поверио знао или лако о његовој неспособности уверити се могао, па му је онет посао предао, онда и његове кривице или бар небрежења има.“

§ 804. „Ако није кривица једнога, него више њих, онда су дужни сви заједнички један за све и сви за једнога штету накнадити. А они међу собом нек се равнају и по мери кривице исправљају колико на кога да падне.“

§ 808. „За случај није ишко дужан одговарати. Али ако је ко крив, што се случај догодио, или није набљудавао закон, који је за отклонење случајног оштећења прописан или се без нужде у туђ посао мешао, то такви и за случај који се иначе догодио неби, одговарати мора.“

§ 811. „Тако исто и онај који би за особите послове са знањем неспособна лица узео и с тим другоме штету нанео, одговараће за штету.“

§ 819. „Ко штету какву другом нанесе са злом намером или из крајњег небрежења, онај ће не само штету учињену накнадити, него ће и добитак због тога изгубљени платити.“

§ 820. „Ко другога рани, осакати или иначе повреду

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

телу нанесе, тај плаћа трошак сав за лечење и лекове; па и заслугу коју због тога онај губи и које ће се у напредак лишити, наплаћује; и још за претрпљене болове ако се захтева, сразмерну наплату чини.“

§ 821. „Ако би од такве ране и смрт следовала, па би сироте остале жена и деца, онда се особита наплата чини и за то.“

Кад год има при несретном случају кривице предузимачеве, повређеноме проше чл. 8 оставља избор, хоће ли тражити накнаду по овом или по грађан. закону. Кад се еравни овај закон са прописима грађ. закона, видиће се, да се овим законом намеће предузимачу строжија обавеза, јер одговара и за случај и без своје кривице, само што није обавезан давати накнаду за претрпљене болове. По прописима грађ. законика предузимач мора да даје накнаду и за претрпљене болове, али не одговара, кад се штета десила случајно и без његове кривице. Да ли при каквом несретном случају има кривице предузимачеве, треба сам суд по званичној дужности да констатује и то ће служити повређеном за доказ, на основу кога ће моћи тражити накнаду по грађан. закону. Кад повређеноме закон даје право да се користи прописима грађ. закона, по којима би он имао права на већу накнаду, онда према предузимачу не могу важити они прописи грађ. закона, који би његову обавезу смањили или са свим поништили.

Ако је повреда или смрт нанесена кривицом неког другог лица, дакле, не кривицом предузимачевом, онда је то лице обвезано да накнади штету по прописима грађанског законика. Повређени не може од тог лица тражити накнаду по овом, већ по грађанском закону, јер овај закон везује само предузимача желез. саобраћаја.

БАШТИНА ВОЈВОДЕ МЛАДЕНА МИЛОВАНОВИЋА

(ИЗ ЗБИРКЕ ПОДАТКА ЗА ИСТОРИЈУ СРПскоГ БАШТИНСКОГ ПРАВА)

На првозваног Андрију (30. Новем.) 1806. освоје Срби на јурини вароши Београд: а 23. Фебруара 1807. притиснени српском војском, напусти Сулејман-паша и сам град београдски.

По освојењу вароши Вожд забрани насиља и пљачкање, давни примера строге казне за непослушност своје наредбе, убијством двојнице пљачкаша, чије удове тела повеша на капијама у вароши.

То није помогло да се убијства и пљачкања не понове и по одласку Турака из града. Историја нам казује да су тада Срби, жудни освете, два дана Турке пљачкали и убијали, те је само мален број могао умаћи низ Дунав ка Видину, а многи се од страха покрете.

Том приликом, осем зеталих веома се обогате пљачком српске војводе: *Младен Миловановић* по разборитости и упливу код Вожда прозвани „Младен Везир“, бив. председник „Правителствујућег совјета сербског“; и његов пријатељ и једномишљеник *Милоје Петровић Трнавац*, главар над српским бећарима, чије име као војводе и главнокомандујућег везано је веома ружном усменоном за српску погибију на Каменици код Ниша 1809 г.

За Младена и Милоја вели В. Караџић да су се о заузећу Београда највише напљачкали и наместили се у најлепшу кућу — у конаке Мехмед-аге Фочића. Право богаство њихово датира од године 1808. од куповине турских кућа и баштина, чију продају беше наредио Вожд зарад подмирења ратних трошкова. Као два у оно време најбогатија, а после Вожда и најсилнија великаша, користећи се положајима Младен и Милоје тако рећи грабили су ханове куће и дућане турске купујући их у бесцење, ван сваке контроле, јер је Вожд живео у Тополи и ретко слазио у Београд. То је узрок, те приходом од ових продаја би подмирена једва половина ратних трошкова, као што Вожд увераваше руског посланика Родо-

финишна, жалећи се на рђаву управу и несавесност својих војвода.

О богаџини ове двојнице војвода српских, знамо само толико по кратким историјским белешкама и њиховим непотпуним биографијама. Кунећи података за историју нашег баштинског права, ја сам у своју збирку старих српских баштинарака (тапија) уврстио; поред осталих докумената К. Ђорђева доба, и 14 комада тапија, од којих на имање Младена долазе 11 две на заједничко његово и Милојево имање, и једна на имање Милојева сина Рада. Оригинали тих тапија у времену мојих прениса беху својина пок. Милана Филиповића бив. чинов. Управе Фондова, сина пок. Глигорија Филиповића бив. члана Апелац. суда, коме Младен беше очух. Где су данас, не знам. Саопштењем њиховим у верном пренису на овом месту, осем користи коју могу имати правници, мислим да у неку руку чиним услугу и радницима на нашој новијој историји, изnoseћи на јавност документарна дата о стању једног од двојнице српских војвода којима се праведно пребацује порок грабљивости.¹⁾

I.

Т а п и ј а.

Даје се свакому на знање да с(у) Господар Младен Миланович и Господар Милоје Петрович на добри купили ову кућу № 244, за две хиљаде и пет стотина гроша, и положили су све новце у Народњу касу; на које даје се њима ово Писмо да сваки зна: да су ови два Господара Домаћини от те куће и празнога плаца, да по својој воли могу држати и продати, а други ништо не ма се у ту кућу мешати. — Писано у Београду 28. Децемврија 1807.

Испод овог написа долази с леве стране печат с познатим насловом „*Правителствујушии Совјет Србски*“; а с десне, њој

¹⁾ Све ове тапије писане су старим правописом без икаквих граматичких правила. Мењајући правопис, задржавам аутентичност слога и појединих речи.

одговарајуће, следећи потписе „Совјета“ без ичијег имена: „*Правителствујуши Совјет Народни Сербски*“. За тим следећа потврда:

„*От данашњег дана Ферфарија 8-го/1811 остају више речени дукани деци почившега Милоја Петровића. У Београду 8-го Фервара 1811. года.*“ С леве стране долази печат, а с десне следећи потписе:

„*Верховни вожд народа сербскога
Георгије Петровић.*“

У тексту тачије у речи „својој“ налазимо *јоту*.

Писана је на првој страни обичног табака грубе концепат хартије, по свој прилици руком секретара Стевана Филиновића, на коју много напичи. Додатак К. Ђорђевог рука секретара му Јашићија Ђурића. Печат је К. Ђорђевог у величини динара јајастог облика чијим ивицама иде издубљена лиција наокруг. На средини печата некакав грб са трофејима, но је слабо ухватило на хартији, па се не може да распозна ништа друго осем сабље, која је на врху. Око сабље стоји с десне стране „коммендантѣ“ а с леве „*во* Сербие“ (дакле „коммендант *фон* Сербије“). То му беше приручни печат, по свој прилици онај, који има своју историју у Гласнику 36, стр. 4 а сада је у нашем музеуму. Други његов печат за званичну кореспонденцију налазимо у Гласнику кв. 3 стр. 198, у таблицама старих новца.

Саветски је печат прост притисак мастилом намрчена печата: К. Ђорђевог такође, само што је овај држан на свећи па утиснут.

Говорећи о радњи Правителствујушег Совјета 1807. г. В. Караџић вели „потпис Совјета био је: „*Правителствујущи Совѣтъ народный Сербскій*“ (или „*народа сербског*“) без ичијег имена.“ То је било само у почетку док је Савет делио власт са К. Ђорђевог; доцније, као што ћемо видети, долазе потврде Савета са потписима саветника.

По наредби Војда Милоје погубљен је 2 Априла 1810 у Шапцу. Услед горње потврде којом својина овог имања

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

прелази на Милојеву дену, преко имена Младенова превучена је прта.

То време дукату је била вредност 9 гроша, према чему можемо ухватити данашњу вредност куповина како по овој тако и по следећим тапијама.

II

Тапија.

Даје се на знање да су Г.Г. Младен Милованович и Милоје Петрович у Београду на добом купили кућу и шарену мезану названу под № 55 у кв. I за 1500 гроша, велим за хиљаду пет стотина гроша, и положили су све новце у касну Народну. На које даје се њима ово Писмо, да сваки зна да су они прави домаћини от те куће и мезане, да ју могу по својој воли држати и продати, и да се нико нема мешати у ту кућу.

Писано у Београду 4. Марта 1808.

М. П.

*Правителствујуши Совејет Народ. Сербски
Советник кнез Илија Маркович
Совејетник Велисав Станојловић
Советник Јанко Ђурђевић.*

У величини и формату као и прва тапија само што је на грубљој хартији, под мрченим утиснутим печатом без воска, познатог наслова „Правителствујуши Совет Сербски“. Носи № 317 која је стављена попреко с лево стране између ивица листа и почетних писмених редова. Потписи саветника једне руке, у облику лепих минејских слова, само што је средњи међу њима писан тањим пером.. Текст тапије писан мени непознатом крупном и читком руком.

Илија Марковић беше саветник од нахије шабачке. Године 1811 поста попечитељ правосуђа на место Петра Добрињаца, и ову дужност вршио је до пропасти 1813. Велисав Станојловић из Трешњевице, беше саветник од нахије јагодинске; а Јанко од смедеревске. По уверавању В. Караџића ни један од њих не беше писмен.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

III

Тапија № 238.

Дајемо на знање свакому да је Господар Младен Миловановић купио при Миливи на Ресави воденицу, која је била Кучик Алина, и око воденице шљиве, с три вилла, и подјажије између јаза и реке Ресаве, за хиљаду и сто гроша; и положио све новце у касу Народну, на које му се ова с приложеним печатом Тапија даје, да свак знаде, да је он от те воденице прави сајбија, и да може по својој воли држати или продати, и да се други у то нема мешати. Дано у Београду 11. Септембра 1808 г. лета.

(М. П.)

Правителствујућим Совјет Народ. Србски:
Кнез Илија Марковић советник
Советник Велислав Станојловић
Советник Јанко Ђурђевић

Текст тапије и потписи саветника једне руке, рекао бих опет што је на претходној другој потписала саветнице. Печат од црвеног воска познате нам садржине само што је мало мањи и ситнијих слова. Писме јоту и овде налазимо у речи „својој“.

IV

Тапија № 599.

Дајемо свакому на знање да је Г. Младен Миловановић купио при комисији у Ужица воће и Дрндића зидину, за једну стотину гроша, и положио све новце у касу Народну. На које му се ова с приложеним печатом тапија даје, да свак знаде да је он прави сајбија од тога воћа и зидине, да може по својој воли држати или продати, а други да се нема у то мешати.

У Београду 6-го Ноембра 1808.

Правителствујућим Совјет Народ. Србски:
Кнез Илија Марковић советник.
Василије Радојичић советник
Мићутин Васић совјетник.

(М. П.)

На обрезаном табаку плавкасте конценат хартије, писана исписном руком писара што је писао тапију под I само што су овде слова ентнија. Према потписима је печат од црвена воска, као и онај на тапији III. но је овде већ истрвен да се једва даје прочитати.

Саветнике потписала рука на потписима тапије под II.

По Вуку Василије беше саветник од нахије ужичке, а Милутин од нахије сокоске. Не беху писмени.

Ужице пало је у наше руке у Јуну 1807.

V.

Т а п и ј а № 285.

Даје се свакому на знање како је Господ. Младен Миловановић купио Хан у Београду на добош под № 272. у III. кварту за шест хиљада и пет гроша, и положио све новце у Касу Народњу, на које му се ова с приложенијем печатом тапија даје, да свак знати може да је више речени прави Сајбија од описата Хана, и да га по својеј воли држати и продати може, а други нитко да се нема мешати.

У Београду 16 Маија 1810.

(М. П.)

Правителствујуши Совјет Народњи Сербски
Совејтник кнез Илија Маркович
Советник Василије Радојичич
Совјетник Милутин Васич.

VI.

Т а п и ј а № 286.

Даје се на знање сваком да је Господ. Младен Миловановић купио у Београду Хан на добош под № 269. у III. кварту за шест хиљада и сто гроша, и положио све Новце у Касу Народњу: на које му се ова с приложенијем печатом Тапија даје да свак знати може, да је више речени прави при-

тежатељ од описата Хана, и да га по својеј воли држати и продати може, а други нитко да се нема мешати.

У Београду 16. Маија 1810.

(М. П.)

Правителствујућим Совјет Народни Србски
Совјетник кнез Илија Маркович
Совјетник Велисав Станојлович
Советник Јанко Ђурђевић.

VII.

Тапија № 287.

Даје се свакому на знање како је Господ. Младен Миловановић купио Хан у Београду на добош у III. кварту под №. 270. за седам хиљада сто и два гроша; и положио све Новце у Касу Народњу; на које му се ова с приложенијем печатом тапија даје да свак знати може да је горе речени прави сајбија од описата Хана, и да по својеј воли држати или продати може, а други нитко да се нема мешати.

У Београду 16. Маија 1810.

(М. П.)

Правителствујућим Совјет Србски Народни.
Совјетник кнез Илија Маркович
Советник Велисав Станојлович
Советник Милутин Васић.

VIII.

Тапија № 289.

Даје се на знање, како је Господар Младен Миловановић купио у Београду Хан на добош под № 271. у VI. кварту за чет хиљада шест стотина и шест гроша, и положио све Новце у Касу Народњу; на које му се ова с приложенијем печатом Тапија даје, да свак знати може да је горе речени прави при-

тјажател од описата Хана, и да га по својеј воли држати и продати може, а други нитко да се нема мешати.

У Београду 16. Маија 1810.

(М. П.)

Правителствујући Совјет Народни Сербски
Совјетник кнез Илија Маркович
Совјетник Велисав Станојлович
Советник Јанко Ђурђевич

IX

Т а п и ј а № 290.

Дајемо на знање сваком, како је Господ Младен Миловановић купио у Београду Башчу на добом код Видин капије под № 215. у II кварту, за пет стотина гроша, и положи све Новце у Касу Народну, на које му се ова с приложенијем печатом Тапија даје, да свак знати може, да је више речени прави притјажател од описате Башче, и да ју може по својој воли држати или продати, а други да се нема мешати у ту Башчу.

Дано у Београду 16. Маија 1810.

(М. П.)

Правителствујући Совјет Сербски Народни
Советник кнез Илија Маркович
Совјетник Велисав Станојлович
Совјетник Јанко Ђурђевич.

X.

Т а п и ј а № 393.

Даје се на знање сваком, како је Господ Младен Миловановић купио у Београду дућане на добом под № 268 у III кварту, за пет хиљада и пет стотина гроша, и положи све Новце у Касу Народну; на које му се ова с приложеним пе-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

УчатоМ Тапија даје, да свак знати може, да је горе речени
 Нправи Сајбија од описати дућана, и да и(х) може по својој
 воли држати или продати; а други да се нема мешати у те
 Вдућане.

Дано у Београду 16. Маија 1810.

(М. П.)

Правителствујуши Совјет Сербски Народни
 Советник кнез Илија Марковић
 Совјетник Велисав Станојловић
 Советник Јанко Ђурђевић.

XI

Т а п и ј а № 295.

Даје се на знање сваком, како је Господ. Младен Мило-
 зановић купио у Београду кућу на добош под № 118 и 119. у
 кварту П. за две стотине педесет гроша; и положи све Новце
 у Касу Народњу, на које му се ова с приложеним печатом
 Тапија даје, да свак знати може, да је горе речени прави Сај-
 бија од описате куће, и да ју може по својој воли држати или
 продати, а други да се нема мешати у ту кућу. —

Дано у Београду 16. Маија 1810.

(М. П.)

Правителствујуши Совјет Народни Сербски
 Советник кнез Илија Марковић
 Советник Велисав Станојловић
 Совјетник Јанко Ђурђевић.

Од пете до ове једанаесте закључно, све су тапије пи-
 сане на плавкастој дебелој и тврдој хартији, обрезана табака,
 руком непозната ми писара. Слова су крупна, читка, на лево
 повијена. По речима „приложенијем“ и „описата“, рекао бих
 да је писар Србин домородац и ђак каквог манастира, што
 показује и употреба многих знакова нагласица. Печати су од

првена воска. И на овим тапијама потписи саветника исте руке, која је и на потписима прве 4 тапије.

XII

Т а п и ј а № 503.

Дајемо на знање свакому, да је Г. Младен Миловановић купио у Београду на добом пет дућана под №. 299 у квр. III. за једну хиљаду гроша и положио све новце у Касу Народњу. На које му се ово писмо даје да свако знаде да је он прави сајбија од тих дућана да их може по својој воли држати или продати, а други да се нема у ни мешати.

У Правителствујућем Совјету Србском

У Београду 25. Јулија 1810.

(М. II.)

Правителствујући Совјет Србски
Советник кнез Илија Марковић
Советник Велислав Станојловић
Совјетник Јанко Ђурђевић.

И на овој тапији рука писца тапије IV. а потписи Саветника позната из предњих тапија минејска рука.

XIII.

Т а п и ј а № 243

Даје се свакоме на знање, како је Риде Милоев-Петровић купио у Београду на добом у кварту другом под №. 121 за хиљаду и осам стотина гроша, и ту сумлу положио у Касу Народњу; за које му се ова Тапија даје, да свако знати може, да је вишеречени прави Сајбија от описате куће, и да је може по својој воли држати или колико му драго продати, а да му се нико у то неима мешати.

У Београду 15 Марта 1811.

(М. II.)

Младен Миловановић
Јаков Пенадович.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Иснод печата долази потпис имена „К. Маркович“, а при дну, онде где се данас означаје испоређење преписа и концепта, стоји само презиме „Грујович“.

Текст тапје крупна и читка рука непозната ми писара, различна од горња два потписа. Пада у очи чистији језик и тачнији правопис н. пр. *по својој вољи држати* и т. д. као и то што нигде нема „џ“ као у предњим тапијама. Младена и Јакова потписао је, рекао бих, „Грујович“ јер се писмена подешавају округлином. Овај „Грујович“ (Михаило Грујовић) брат је Тодора Филиновића (Боже Грујовића), с којим је и дошао из Русије, и по његовој смрти оста он секретар у Совету на његово место.

У овом добу, по новом државном устројству које је како прича Вук изашло из главе Младенове и Михаила Грујовића, Младен беше попечитељ војених и ратних послова, а Јаков унутарњих дела. По том устројству Савет подели се на 6 чланова (попечитеља) за посебна дела: Министар војени, Иностраних дела, Просвете, Унутрашњих дела, правде и финансије; а од осталих у Совету заосталих саветника поста велики или народни суд, коме је био председник Министар Правде или велики судија вилаетски. То устројство по речима Проте М. Ненадовића би уведено у живот 1 Јануара 1811. и у народу се мислило да се њиме одузима власт од Војда, што је учинило да он изгуби у многоне своју првашњу важност; а опет то и промена пређашњег управног система довели је рђавих последица, и по мишљењу проте и нашу пронаст 1813 год.

XIV.

Т а п и ј а №. 1011.

Дајемо на знање свакому, да је Г. Младен Миловановић купио воденично место на Тилоку у Гургусовцу и место између јаза и Тилока за четири стотине гроша, и положио све новце у Касу Народну. На које му се ова с приложеним печатом тапија даје, да свак знаде, да је он прави Сајбија од

тога воденичног места; да може то по својој воли држати или продати, а други да се нема у то мешати.

У Правителствујушцем Совјету Сербском у Београду.

28. Августа 1811.

(М. П.)

Попечител внутр. дјела

Јаков Ненадович

Попечител кассе Народње

Кнез Симла Марковић.

Јакова је потписао писац тапије, на име секретар Стефан Филиповић о ком је било речи раније, зет попечитеља Симе Марковића. У средини између оба реда потписа кнез — Симина стоји прецртана реч „кавалер“. Потпис је Симин ориђиналан, јер Родофиникин вели о њему у једном извештају „кнезь Симеонъ читаеть и пишеть, храбръ и благоразумень“. Погинуо је као учесник завере против реда, који је заводно Кнез Милош, као што тврди писмо од 6 Јуна 1817 (Грађа за Истор. краљев. Србије II. 175).

Тековина Младенова допирала је изван Београда чак до Ужица и данашњег Ђажевца, што видимо из ове тапије и оне под IV. Нема сумње да је Младен имао још имања и по Београду и на другим крајевима тадашње Србије, а нарочито у Крагујевачкој нахији одакле беше родом. На потсмешну примедбу Младенову о брзој распродаји заоставштине Доситија Обрадовића, веле да је тада одговорио неки Хреља Банађанин, познати домишљан и шаљивац, овако: „Е, Бога ми, кад на твоју дође ред, имаћемо посла талиан две године“ (Поменик. III. 459) што је и као шала довољно бар за приближну карактеристику његова стања.

Повратак Турака у Србију након 1813-те године, поништио је све дотадашње уредбе српске, услед чега наста и измена имаовних одношаја. Нема сумње да су, поред свеколике законске тврђе у овим тапијама, и Младенову баштину притисли њени пређашњи сопственици. По уговору између К. Милоша и Марашли-Алипаше на Белици 1815 г. обзнани

се 1816. г. овакви позив: „да ће сваког оног, који се у Србију за једну годину дана, рачунавши од дана издања позива, не поврати, добра у Србији заоставио, у беглук узета бити“, што значи да ће се огласити за државна добра. Знамо да се Младен повратио у Србију, и ту скончао, истом 1822 године дакле у времену кад напуштена добра већ не беху његова. Горња обзнана беше основа и доцнијој законској расправи аграрних одношаја и откупних права, у оцени савесности турских притежања; јер је у закону од 28. Јула 1839 год. ВВр. 627 изреком казано: да се основи старијег притежања од године 1816. неће на суду уважити, нити ће се таква земља, била код староседелаца или насељеника, безусловно повратити тужиоцу, као пређашњем притежаоцу.

Вреди нарочитог истраживања, муниципално уређење вароши Београда за К. Ђорђевог управе. Из таџија видимо, да је била подељена на квартове, и да имања у њој беху нумерисана. Још за владе Немаца налазимо у Београду уређену српску општину, која имађаше и свог печата под насловом „сеі печатъ савске вароши 1725.“ У Будим. Пешт. архиви нашао је Витковић једну сведоџбу, издану у Београду 2. Августа 1738. на којој поред потписа стоји печат београдске општине са сликом Архангела Михаила.

Разабрах, да је једна од толиких кућа Младенових, била више чесме „Чукурлије“, с прилике свде, где је дом г. Андоновића професора на Великој Школи. Пошто наденута имена места или предмета, обично преживе своју измену на дуже време, може бити да би се још могло разабрати где беше и Младенова „Шарена“ механа и т. д. Са немара наших компетентних научара према старинама које осветљују нашу новију историју, остаће можда без помена и тачнијег обележја и други далеко важнији споменици у Београду н. пр. место дворова Аганлијних (код „Пролећа“ испред куће Живка Карабиберовића и Стојка Павловића пуковника), где је живео чувени српски јунак, и први председник београдског магистрата *Радич Петровић*; или оно, до скоро у каменој оградџи, а сад празно место на рогуљу „Сака-Чесме“, где су до бом-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

бардања Београда били коначи Хаџи-Риџаловића, важно — ако би се потврдило да је ту била црква, коју подиже деспот Стеван Лазаревић. Г. Ч. Мијатовић већ нас упућује да то је неколико верујемо, тврдећи да је прва црква коју Стеван сазида у Београду била на источној страни; да је у његово време средсреда вароши прегибала к Дунаву, и по томе да је данашњи Дорћол најстарији крај Београда (Глас. 33 стр. 219).

АЛЕКСА С. ЈОВАНОВИЋ

РАЗВИЋЕ МИШЉЕЋА О УРАЧУНИВОСТИ

ОД

ДР-А ДИВУИСОНА

лекара луднице Sainte Anne у Паризу.

(Свршетак).

V

У чему се састоји појам о наследности махна?

Позната је улога коју игра наслеђе у науци о болестима, а особито у патологији душевних болести. Дуго времена пре Морела, факт је овај био познат. Новина, дакле, није. Оригиналност ове замисли састоји се у тежњи да докаже, како наследност различно дејствује на поједине личности према томе у колико су те махне многобројније, у колико је то наслеђе теже, у кратко, у колико је човек мање више *опао* (дегенериран).

Примера ради узмимо једно лице обичне конституције, које има карактерне знаке физичке и моралне јачине, дакле, једнога обичнога човека средњег здравља. Иретноставимо да ова личност, којим било случајем, настави даље живети у такој средини и под околностима, које њему нису повољне, услед којих он посрне немогући се на њих навићи, запитајмо се шта ће бити од њега? Живот физички, умни и морални измениће се временом у овоме човеку. Он неће бити оно пре-

ђашње лице — биће нижи но пре. Његов организам неће се моћи одуширати болестима као пређе; закржљавиће и постаће дегенериран човек. Али ту се не зауставља ова појава. Ово закржљало биће имаће децу, којима ће предати махну свога организма, мање више погоршану, а његова деца имаће пород са још већим недостацима и махнама.

Погодно васпитање (хигијенско), а и срећне брачне везе могу заиста да учине, да се умно стање поправи и постане првобитно. Али, ако узроци, који су покварили оца, продуже тако исто да дејствују и на децу, као што се то често и збива, онда ће се опадање све јасније видети у свакој генерацији до дана, када ће плођење постати немогућно у наследицима породица душевно и физички опалих.

Сви ови дегенерирани, према величини развијених махна, имају на себи, по Морелу, знаке, стигмате, који су у толико многобројнији у колико је опадање у породици више напредовало. Ови знаци налазе се у свима деловима њиховога бића, у особинама моралним и интелектуалним, у форми тела и главе, и у делању (функционирању) њихових органа. Ови јадници, мање више слаби од рођења, у својој физичкој и умној снази нису у стању да доспу до оне равнотеже (еквilibра) умне и моралне, која дозвољава обичним људима да могу подесити своје владање према приликама, и да се могу прилагодити друштву у коме живе. Они постају еуманути лакше по други људи; на лудовали или не, они опет представљају неку врсту будала самим тим што су опали и што имају наследне махне.

Морел распоређује опале у четири класе.

На најнижем степену, у последњој класи, налази се *идиот*, без икаквог душевног развића, са осећајима тупим, са наклоностима животњским. Испод њега нема ништа, пошто идиот нема порода.

Изнад идиота налазе се дегенерирани са ограниченом душевном моћи, са прерано урођеним расположењем ка злу. Неспособни да се узвисе на висину захтева друштвених, они

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

су готови пасти у прави идиотизам, под упливом разних узрока у току њиховог живота.

Друга класа састављена је од дегенерираних, који су наши стари познаници. То су оне личности које смо описали под именом „свесне луде“, „морално сумануте“; они, код којих се налазе помућени осећаји воље и не показују приметне знаке болести умне. Код њих као и код оних из претходне групе, само у мањем броју и мање важни, налазе се стигмати физичкога опадања организма њиховог, који чине да је могућно распознавати дегенерираниог из даљине, баш и онда, када се код њега не примећују неправилности душевне и моралне.

Напоследку прву групу састављају она лица, код којих се налази мали број аномалија (неправилности), како физичких тако и моралних. То су људи са фикса идејама, чудновати, особењаци, ексцентрични — бића у опште више смешна но штетна.

Могућно је да се одмах не увиђа важност коју има морално лудило, са гледишта Мореловог о опадању организма. Морално лудило, посматрано засебно, као што је то чињено пре Морела, могло је постојати хиљаду пута па би се опет сумњало у његово биће. На види се никакве стварне разлике које би постојале између ове врсте луда и покварених људи са потпуном свешћу. Није више тако са дегенериранима из друге класе Морелове. Прво, ове луде стоје у вези са једном групом болесника и налазе се у овој специјалној степенници недалеко од идиота, који заиста нису нормални људи. На њима се налазе карактерне црте, не само интелектуалне и моралне, већ и физичке које их приближују идиотима; њихова лубања, лице, цело тело показује аномалије које су саме за себе довољне да их одвоје од масе нормалних људи и да их ставе у ред болесника. Обвезан да се ограничи само га неких знаке, лекар би сумњао у своју дијагнозу, док ће код бића са физичким знацима лудила ове врсте бити сасвим на чистоту. Онај, који после констатације знакова душевних и моралних, не би веровао да заиста постоји лудило у прегледаној личности, мора веровати кад му се покажу наследствене

болешљиве особе, и кад он сам констатује первозни тик (мишићни первозни покрет), одсуство симетрије у лицу и разрокоост. У кратко, морална луда није више замишљени тип у „ваздуху“, за који би се рекло да је измишљен нарочито због неких случајева, то је сада одређен тип, класифициран, који има своје односе и свој ранг у патологији умној, и који ужива сва права, која су дата умно болеснима.

Успех Мореловога замишљаја — не може се рећи да успеха није било — налази се највише у томе, по нашем мишљењу, што се осећа потреба у данашњој медицини, да опредељења душевнога стања не зависе само од констатовања неправилних симптома у радњи финих органа човечијег тела, која су врло тешка а често и нејасна, већ и од спољно видљивих факата, чије се везе са болешћу могу јасно одредити.

Позната је важност, која се данас придаје у туберкулози или у запаљењу плућа, присуству извесних бактерија у маси коју болесник избацује; позната је и важност посматрања температуре тела у дијагнози већине болести, које се брзо развијају.

Услуга исте природе нађена је — или се бар тако мислило — у идеји Мореловој. Не одбацивши, за дијагнозу душевних стања, знаке добивене посматрањем интелектуалне и моралне стране човечије, Морел је томе додао читаву серију знакова физичких, видљивих, који дозвољаваху да се постави дијагноза и у случајевима где моралне и интелектуалне неправилности не беху баш довољно јасне, и да се објави за суманутог и онај кога су до тада сматрали за умно здравог.

Али овде се не заустављају, што се типче моралнога лудила, резултати појима о наследно дегенериранима. Давши му основице, мање несигурне, ова замисао дала му је и средства да се даље развије.

Они, који су основали морално лудило, осећајући да су на тешком земљишту, представили су своје откриће доста скучено. Преко сваке мере бојали су се да им се не пребаци да они мешају злочин и лудило и да хоће да спасавају кривце који нису суманути.

Благодарећи замисли Мореловој, они, који се одадоше на изучавање дегенерираних лица, јасно описаше црте по којима се морална луда приближује и претапа у обичне покварене, рђаве и зле људе.

О томе *Жил Фалре* вели:

...Лица ова постану страна, чудна, са карактером који се триети не може, ван својих обичних правила. То су ексцентрични, оригинални људи који ишеу за друштво, који се не могу да потчине обичним законима и тиме излазе из делокруга правилнога живота и друштвених навика. Непокорни су уређењима друштвеним на којима се држи човечанство и постају лица која не могу да живе обичним животом. Њихова интелигенција није поремећена као у другим врстама лудила, али њихов карактер и морал нун је неправилности.... У место да се њихов организам кренуо ка опадању интелектуалном и блесавости, код ових лица сва је слабост скренула у лудило морално, лудило у поступцима; по како треба да прођу често и године докле се ова врста суманутости јасно не обележи, те да постане видљива за све, они имају потпуно времена да чине переди и сваке ексцентричности у својим делима; поступци њихови стварају им највеће непријатности у животу, доводе их често ако не у дом за сумануте, а оно за цело пред суд. То су прави упропастители својих породица. Њих због рђавих поступака истерују из школе, из манастира, из завода за поправљање... Од ране младости имају покварене наклоности, које чине да их свет сматра као лица циничка, заједљива, зла или опасна. Немогућно их је триети у породици као год и у школи. Уписују се у војску, већином у морнаре. У брзо их шаљу у парочите трупе састављене од лица која се не покуравају дисциплини; истерују их из војске; осуђују их војни судови... Они се одају једно за другим најразличнијим занатима немогући се одати ни једноме; нигде станка немају, мењају место становања, мењају свој положај, своју околину, односе, занимање и начине издржавања. Ништа их не може задржати на доброме путу, ни молбе, ни преклињања родитеља, ни са-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

вети пријатеља, ни сваковрсне несреће које им долазе од њиховог рђавог владања. Лично претришљене несреће, које обично поправљају карактере непокорне, кад су они још у времену да се могу поправити, немају никаквог доброг утицаја на ова бића; од детињства на путу зла ништа их поправити не може. Тако они проводе век у непрекидној борби, долазећи у додир непрестано с полицијом због разних нереда, или са судовима због почуњених злочина, они свршавају обично у дом за сумануте или на робији.¹⁾

Тип овде описан припада, средњем и вишем сталежу друштвеном. И ако није уродила плодом, онај је настава оставила свој траг на њима. Ово је више покварен човек, него злочинац. Замислите ли овако болесно лице а простије, без васпитања, из нижих слојева друштвених — онда имате пред собом обичнога кривца, дегенерираног из треће класе Морелове.

Треба се запитати како да психијатори, који признају да постоји морално лудило, ипсу прешли границу која дели суманутост од злочина и како то да ипсу логично закључили, да треба после свега овог разматрања помешати појмове о суманутом и кривцу.

Некима од психијатора, о којима је реч — њихов број беше мали — оскудевала је кураж, а не њихово убеђење. У души признаваху јединство ова два појма, без сумње нехотећи сувише увредити јавно мишљење.

Други, и тих беше највише, мислише и тврдише да постоји разлика између ове две врсте људи који не могу да обстану у друштву; — но ту разлику они никада јасно не показаше. Описи које они дају о морално лудом, јесу тако подобни са описима злочинаца да се просто не увиђа никаква разлика.

VI

Оно што специјалисте за душевне болести ипсу смели или ипсу хтели учинити — учинише други.

¹⁾ Dict. Encycl. des Sciences Meicales: Responsabilité légale des aliénés.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBS.RS

Више од двадесет година прошло је од када је садањи професор у школи антрополошкој, доктор *Дали*, у једној пре-пирци, која је остала славна у забелешкама друштва медико-психолошког, говорећи о одговорности, бранио мишљење да треба потпуно у једно стопити злочинца и суманутог, који су по његовом мишљењу оба подједнако неодговорни...

Потребно је навести неке закључке тога аутора.

„Злочинци и суманути злочинци не састављају две врсте знатно размакнуте једна од друге. Разлози који наводе сумануте на извршење злочина, не разликују се у врло многим случајевима од оних који покрећу злочинце. Тако исто узроци који чине да неко постане луд и затога су порекла од кога су и они усљед којих суманут оздрави и постане паметан. Све су то резултати промена, модификација, на које човек нема никакву моћ. Воља у опште не утиче ни на болест ни на оздрављење. Ако какви елементи играју улоге у стварању ових факата, то су елементи ван индивидуе, ван домашаја његове воље... Злочинство и лудило јесу две форме опадања — деградације — мозга и ума “

„Немогућно је приписати нечему нетелезноме мотиве наших поступака. Они зависе директно од нашег органскога састава, мање више потпомогнутог околностима друштвеним, које се не смеју апстраховати при изучавању човека. Другим речима, човек не може бити морално одговоран за своја дела као што није одговоран за болести које доноси са рођењем или које добије у току времена.“

Замисао је, дакле, јасно представљена. Браћена је са речитошћу. Но при свем таленту беседниковом говор је овај био примљен више као бриљантан парадокс, него као једна научна претпоставка. *Дали* је у прилог своје мишљењу навео масу обсервација научних и упоређења врло вештих; али он није донео ни прегледе, ни бројеве, ни статистику, у кратко, ништа од свега што се данас тако јако цени.

Ма како било, тек је одсудна реч изречена и идеја се продужи развијати.

То беше доба када *Ш. Брока* основа у Француској друштво за изучавање Антропологије, које на брзо нађе одзива у свима престоницама европским. Њени чланови, између многих других предмета свога изучавања, обратише јаку пажњу на облик и величину лобање људске у свима временима и местима. Изучаване лобање првих људи, наших праотаца, налажене су у пештерама старог доба и беху срањене са данашњим лобањама. Такође настаде компаративно штудирање глава данашњих људи свију раса. Природно је било да су се у овоме путу тражиле разлике између глава разних врста људи, и тако се отпоче посматрање злочинаца који заједнички састављају групу лица неспособних за друштвени живот.

Из првих радова, којима су придодата имена Броке-а, а доцније Бордија, Мануврија и других, изиђе резултат, да лобање криваца показују неколико карактерних црта по којима се разликују од лобања осталог света. Најглавније црте беху слабо развијен горњи део покривала (*voûte*) главе наспрам доњег основног (*bâse*) дела лобање. бракисефалија; јако развиће вилица у односу наспрам главе, честе асиметрије и т. д. Ове црте могаху напоследку показати да зликовац није склоњен као обичан човек, али не дозвољаваху да се кривци сматрају као суманути, или као лица која су самом својом природом осуђена да чине рђава дела. Знаци ови беху несигурни, малобројни и нарочито не беху стални.

Изучавање ово, отпочето прво у Француској, би настављено готово свуда али највише у Италији. Међу научењацима, који се одадоше на овај рад, више њих налажаху се у положају да су се могли боље и подробније упознати са кривцима, по што то беше могућно Броки и његовим ученицима. Они су само мерили и изучавали главе, ови сада имађаху претензије да изуче човека живог у потпуној целини. Узеше кривца, мереше му тежину, висину, посматраше његов скелет, његову мускулатуру и његове разне органе. Сравнише једно с другим разне делове његовога тела и истраживаху све до најмањих неправилности. Затим изучаваху његову мишићну моћ, нервне особине, осетљивост и болести његове. Напоследку

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

уознадоше се са његовим умним и моралним особинама, са његовим навикама и укусом.

Тако се образова тип злочинца *type criminel* школе тадијанске, тип, који је, по признању самих његових твораца, далеко од савршенства у свима цртама, и који захтева још многа истраживања; али који се, по њиховоме мишљењу, већ представља са толико научно доказаним карактерним цртама да треба да обрати на се пажњу осталог просвећеног света.

Да означимо главне његове црте.

Физички, кривац је велики и тежак, приближује се четвороруким по дужини својих руку, капацитет његове лобање расти изнад средње цифре. Глава је обично бракисефална, чело је нагнуто на траг, узвишености кошчане код обрва знатно испупчене, вилице јаке, уши клемпасте и увијене, асиметрија лобање и лица; више црномањаст по плав, косу има густу а браду ретку, нос неправилан. Примећује се на њему далтонизам, разрокоост, нервозни покрети (tic), разни поремећаји у осетљивости и знатна наклоност ка болестима срца. Кривац носи у кратко све знаке, сва обележја анатомска и физиолошка опадања.

У моралној сфери он је више шерет но интеллигентан, више подражава но што сам ствара. Показује се неосетљив спрема мука, али се плаши опасности. Он је хвалиша, изелица, лештина, и много лаже. Воли да се свети и у освети се зверски понаша.

На првоме месту најславнији је представник ове школе г. Ц. Ломброзо, професор судске медицине у Турину, који, без сумње под утицајем радова и закључака антрополога француских, изнесе идеју да кривац није у ствари ништа друго, до личност подобна примитивном човеку, који је тако рећи заблудео у данашњем друштву. Злочин постаде проста једна појава атавизма.

Али се ово мишљење не могло одржати пред озбиљном дискусијом. Доста је тешко дуже времена поредити једнога живог човека, који се може изучавати свестрано, кога је могуће проматрати у умној сфери, у наклоностима, у ње-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

говом скелету, у мишићима, у осетљивости — са једним некадашњим бићем, кога не познајемо другачије но у замишљају, на основу неколико његових костију, које нам је земља сачувала. Може се приметити да има неке приближности, између лобање злочинаца и лобање примитивног човека као што су то и учинили француски антрополози, па и то тек са великим тешкоћама! Али, требало је зар имати добре воље и пстрајности у подузећу па да се из ове приближности изведе систем потпуне једнакости.

Постоји једно биће које се даје веома добро сравнити и кога је много лакше приближити кривцу, кад се хоће пошто по то да кривац личи на некога.

То биће јесте Морелова морална луда, наследно опали.

Што више научењаци напредоваху у изучавању криваца и у одређивању њихових карактерних црта, то све више наплажаху на аналогије између кривца и типа кога је Морел описао. То није само биће интелектуално и морално које је јако личило у ова два случаја, већ целокупно тело са свима неправилностима (аномалијама) конституције, са свима знацима и махнама.

Ако се узме из дела Ломброзо-вог или списка *Брисе Томсона* опис кривца, па се то сравни са описом личности које је Морел насликао у својој другој и трећој групи, мора се увидети потпуна једнакост. Судски лекари нису се дуго уздржавали и ставили су кривце у велику групу наследно опалих.

Ове доктрине криминалне Антропологије толико су напредовале да данас нема у Европи ни једнога народа, у коме се не налази по неки научењак који — под разним називима — брани мишљење да треба потпуно спојити појам о суманутом и појам о кривцу.

Видели смо како је у Италији. У Енглеској *Модсле*, проф. судске медицине у Лондону, предаје и брани биће *криминалне психозе*, као једне прете врсте перевозе. *Брисе Томсон*, лекар апсана у Пешти, предаје да су кривци *наследно*

дегенерирани, чија умна и морална ослабљеност оставља их без нужнога отпора злочиним тежњама.

У Немачкој *Виргоф* одавна је назвао злочинце *лицима на путу да постану суманути*.

У Аустрији проф. *Бенедикт*, и ако баш не сматра кривце као сумануте, ипак их изучава као једну врсту болесника под именом *neurastheniques*, чија се болест састоји у немоћи да одржавају моралну борбу, коју има човек да издржи са страстима. Не би било тешко наћи и у Белгији, ако не овакве закључке, оно бар подобне тежње. Тако је и у Француској у којој је Дали покретач.

Природно је било да се у Русији оде даље но игде на другом месту. Лекарима, који у другим земљама европским траже да се кривци сматрају као суманути, тамо не захтевају да се предузимају нужне мере против њих, ради обезбеђења света. Они мисле да се насрам кривца треба понашати као насрам суманутих и то опасно — суманутих лица. Неки предлажу за њих нарочите заводе, који би у ствари били подесније апсане. Нашло се у Русији научењака, који мисле да друштво не треба да тражи ни секвестацију ових опасно суманутих. У једноме процесу, који је пре две године интересовао цео Петроград, у коме је била оптужена једна млада девојка с тога што је убила једно дете еврејско да се дограби пара свога оца, богатог зеленаша, па да тај новац да своме убазнику, — професор психијатрије г. *Бабнски* завршио је свој говор пред судом овим речима:

„Оптужена није луда, али је *исцелот*. Психопат је један тип болесника скоро описан и признат у науци медицинској. То је личност чије способности умне изгледају да су у обичној равнотежи. Он мисли логично да може разликовати зло од доброг и размишља о свима својим поступцима, али је изгубио све појмове о моралу. Мисли само о себи, а не води рачуна о другима, које сматра као просте корисне инструменте којима може најлакше до свога циља доћи. Ван свога ја ништа нема свето за психопата. Да задовољи своје страсти, никаква препона, никаква лична консидерација не може га

уздржати. То је један себичњак готов да све жртвује својој фантазији и кога интересира само оно што се њега лично тиче. Да задовољи своју вољу готов је да иде до пропасти — до злочинства. Таква је оптужена, без икаквог осећаја моралног, робња својих жеља. Психопатија је неизлечима. Не треба је затворити у дом за сумануте, јер то, прво, није корисно, а друго, може само погоршати њено стање. Не треба је казнити јер је болесник, а он не одговара за своју болест.“

И девојка би ослобођена. Изгледаше да је асимилација потпуна између кривца и суманутог, крајња граница на којој се морају зауставити и најкуражнији психијатри. Нама се чини да су и ту границу прешли руски научењаци.

VII

Сетимо се полазне тачке. Мишљење, које владало у почетку овога века, беше да постоји велика разлика између кривца и суманутог, и врло ретко примењиваше неурачуниност и то само при јасно показаној суманутости. Требало је бити преко сваке мере луд па бити ослобођен као неодговоран. Земљиште за кривицу беше велико, а земљиште за суманутост мало. Први напредак који учинише психијатри би у томе, што се неурачуниност рашири и на оне особе које имађаху парцијелно лудило, применивши на њих доктрину о мономанијама. Други напредак био је произведен падом теорије о мономанијама, на место које дође нова теорија куд и камо кориснија за сумануте кривце, пошто она тражаше мотиве за одбрану ван самога оптуженог (енкриминираног) дела, а и прокламовала је блиску везу ова два израза: суманутост и неурачуниност.

Затим психијатри, ширећи без престанка поље свога рада, потрудили су се да стварањем моралнога лудила помешају и у једно стопе поквареност и лудило, замисао дуго времена усамљену, која за свој успех има само да захвали идеји Мореловој о наследно-опалим.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Напоследку судски лекари довршили су дело претопивши у једно кривца и суманутог, и тиме су учинили од кривца једну врсту душевно болесних.

Претеривао бих кад би казао да већина психијатора деле ово последње мишљење. Али треба признати да садашњи ток научни тежи ка потпуној неурачунивости кривца.

У науци, као и у политици, наклоност јавнога мњења иде на страну оних који се издају за најнапредније. Нису ли то они који представљају напредак, поправку, перфекцију, — е тога се мора претпоставити, да ће многи који су сада противни овоме начину мишљења прећи полако к њему.

Они који се боре за њу, изгледају у овој дискусији, као добри, великодушни и напредни. Противници њиховога мишљења сматрају се као зли људи, целати, а нарочито као назадњаци. Ко има куражи да остане у овој другој групи?!

Не заборавимо у осталом да се та нова доктрина, по којој је суманути и кривац све једно, представља са великом масом научних доказа и то са не малом важношћу.

Присталице овога начина мишљења нису пропустили ништа само да представе ствар што јасније.

Видећи да се нико не појављује са против-доказима, јавно мњење, које почиње да се интересује за ове ствари, пре или после запита ће се: да ли су заиста Ломброзо и Модсле у праву, и да ли они заступају науку противу назадних духова?

Потребно је, дакле, подврћи строгој дискусији ове нове идеје.

Још се сада може рећи, и пре сваке дискусије, да противу нове доктрине постоји протестација општа од стране здраве свести. Маса и у њој велики број људи васпитаних и образованих, одбацује ту мисао да нема разлике између суманутог и кривца, ма какви да су докази антрополошке и психијатриске науке. Шта више, чини се јавноме мњењу гнусно да сматра као болеснике, као људе достојне сажалења, и она лица, против којих се друштво до сада вије могло довољно да наоружа.

Нужно је узети у обзир ово мишљење здраве свести. Највећи философ овога века казао је, да наука није ништа друго но здрава јавна свест — систематизирана.

Не треба разумети да хоћемо да кажемо да свет зна толико, колико и научењаци; но да има увек стварне основе у тврђењима јавнога мишљења, које у ствари и није ништа друго но кондензација, збир проматрања, извршенога од стране милиона људи за хиљаде година. Свет се може преварити у (експликацији) начину објашњења појаве неке, али не vara се у бићу самога факта. Његове погрешке јесу погрешке у теорији, али не и погрешке у самој ствари.

Овде је реч о једноме факту, а не о једној теорији. Постоји ли разлика између кривца и суманутог? Госп. Ломброзо и Г. Модсле кажу *не*, јавно мњење вели да постоји. А priori ми смо наклони да верујемо јавноме мњењу.

Др. М. В. Васил.

М О А Б И Т С К И З А В О Д

(Из писама Тасе Ј. М.)

У Берлину 10 Јула 1885

Моабит — зове се један подаљи крај Берлина.

У Моабиту улице су мирне, и ма да има великих здања не опажа се у њима никаква живост. Нема света да онако шета улицом као „испод липа“, нити да онако јуре дрошке као „Фридриховом улицом“... Нема ту далеко чувенога *пасажа*, ни онако богатих дућана, великих хотела и декорисаних башта.

У Моабиту је тишина. И возили се на дрошки (фијакеру) или на варошкој жељезници, која јури американском брзином посред Берлина, угледаћете издалека велике трокатне грађевине, свуда у наоколо као град, зидом опасане.

То је *моабитеки казнени завод*.

Иза тих зидина не допире на поље никакав глас. Путник шеће мирно крај њих. Трговац пролази туда, мислећи на свој пазар, радник на своју надницу и социјална начела, али тешко да се свакад сети когод и оних јадника, који чаме тамо у оним зидинама..... Весели

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

„бурш“ певушка туда веселу песму каквој љубазници из „тингл-тангла“, а и не помишља, да ће можда сутра рано у оним зидинама, на неколико корачаји од њега, пасти с рамена глава каквоме несретнику.

У моабитском заводу извршује се и *смртна казни*.

Читао сам негде о казненом заводу система пенсилванског (La petite Roquette) у Паризу, изгледа да је он добро уређен, али ко год од наших судија, полицајаца, адвоката или правника, имао буде прилике, да дође у Берлин, молили би га, да не пропусти видети и казнени завод у Моабиту.

Није довољно изрећи казну, па њом само терати *освету* над осуђеником, него у Моабиту ваља видети: с каквим се предањима, с каквом вољом и енергијом држава гледа: да кривца поправи и на прави пут изведе.... У овоме заводу и црква и школа и занат, тако рећи такмачећи се, поучавају и спремају осуђенику све оно, што му је прво родитељска кућа, па по том његова општина, пропустила дати.

Јер, вели Дима на једном месту, није довољно казати: ово је *шут к добру* а ово је *шут к злу*. Дедер иди којим волиш путем.... Него треба обележити и оне стазе, које с овог другог пута, пута зла, воде на онај први пут, пут добри. Тако да се могу вратити и они, који су се преварили, па забасали.

Првога дана, када сам дошао у дирекцију берлинске полиције, шеф криминалног одељења, поштовани г. *граф Пиклер*, обратио ми је пажњу да се „старам видети“ моабитски завод, који је, чини ми се рече, једини потпуно уређен у Јевропи. Чувени криминалиста инспектор г. *фон Хилесем* обећао је одмах једнога дана напустити канцеларију и самном ићи. Али самном је тада био код графа и краљевско-ернеки консул г. *Шлезингер*. Он рече да на се узима бригу, да самном заједно иде, јер, вели, и сам да жели и ове године завод видети.

Све ово томињем само с тога, што ми се и овде дала прилика да се лепо захвалим поменутој господи, која су ми за време мога бављења у Берлину били добри поклањати ми своју високу пажњу. . .

Моабитски казнени завод система је *келијског*. Сваки се осуђеник затвара за се. Цел је: да се тим системом осуђенику скрене пажња на његов рад и на његова дела.

У завод долазе само *протестанти*, који су осуђени на казну од 1—4 године. Број њихов износи на 500.

Завод је постављен на простору од 15 хектара, али саме зграде заузимају 7 хектара. Око њих је зид 16 стопа висок. На овим зидовима стоје шест кула. У њима су надзорници и чувари. На западној је страни главни фронт. На тој страни су квартири за директора, свећенике, раденичког инспектора, надзорника реда. На северној страни

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

изван зидова налази се гробље. Ту се сарањују и чиновници завода и осуђеници. Туна има и башта за чиновнике.

Има само један улазак и увек затворен. Мора се звонити. Тада се јавља вратар, коме је стан с десне стране уласка. С леве стране је стража од 36 људи. Тај је број довољан за све осуђенике.

Одмах се улази у ходник, одакле кроз врата са гвозденим решеткама, у средњи ходник. Ту су канцеларије директора, иншпектора, свећеника, собе за састанке и т. д.

Када се дође пред вратара, мора се показати дозвола за улазак у завод. Г. консул даде своју карту, вратар је однесе иншпектору јер директор беше на осуству, и пред нама се отворише тешка гвоздена врата. Иншпектор нас прими врло љубазно а сам се крену е нама по просторијама завода.

Ћелије су једна над другом у три спрата. Ово трократно здање самих ћелија иде у четири крака, има вид крета, али у централу сучељавају се сва четири крила. Све је паноптички зидано. Централна дворана висока је $47\frac{1}{2}$ стопа. Светлост јој долази озго, јер су са свију страна један према другом катови са ћелијама па са стране светлост неби могла ни долазити.

Свако од оних четири крила високо је 36 стопа широко 15 а дугачко 180 стопа. У сваком крилу има 127 ћелија. У партеру 41 у првом и другом спрату по 43. Свега ћелија 508.

Све ове ћелије надгледа један стражар који се налази на узвишеном месту у централи.

Свака ћелија има 800 кубичних стопа. На свакој прозор 6 стопа високо. На ћелији врата се отварају унутра. На вратима опет мали прозор, кроз који стражар и надзорник гледају и контролишу осуђеника да непрестано ради одређени му посао. На вратима је отвор кроз који се даје јело осуђенику. У ћелијама тако је вентилација удешена да се баш никакав смрад не осећа. У ћелији је и покретан нужник, који се у одређено време као оно фијока извлачи и чисти. Све се ћелије ложе паром и осветљују се ваздушним гасом.

У ћелији дакле осуђеник има све. И распоред му је тако удешен, да му је сто у вече расклопљен кревет. Има орманчић за сундове, књиге и друге ситнице.

Све су ћелије, када су у њима осуђеници затворене. Но за случај болести, какве особите потребе, осуђенику у ћелији више врата стоји узица. Он је повуче и стражару у централи изађе број ћелије, одакле зове осуђеник. Стражар тамо после иде, отвори прозорчић на вратима и сазнаје молбу осуђеникову.

На једном су крају оних крила црква и школа. У цркви има 223 седишта амфитеатрално постављених. Осуђеник сваки за се има

затворено место. Сви виде свећеника и свећеник види њих, али осуђеници један другог не могу видети. Педељом и празником држе се по две службе божије, тако да дођу сви осуђеници.

Школа се дели на три разреда. Уче се вери читању, писању, и првим знањима, као и у нашим основним школама, али који су већ са тим знањем у завод дошли они продужују даље школовање као у нашим реалкама. Само моралисање најглавнија је брига свију како учитеља тако и надзорника.

Школа је постављена онако исто као и црква. Осуђеници се у школу пуштају све један по један али један другог не смеју видети. Тако исто они сви виде учитеља, учитељ види све њих, али они један другог не могу видети.

Наравно у ћелијском систему главно се хоће одвојеност. Има овде осуђеника, који издрже четири године затвора и за сво то време видели су само: инспектора, свећеника, учитеље и чувара. Никог другог. Они до душе и виде један другог само у толико, у колико може знати да је и онај други осуђеник. Али чим изађу из ћелије међу маску на лице и један другог не могу познати. Осим тога један другог не сме ни пошто ословити. Не сме се ни накашљати, нити и какав гласни знак дати. То се најстрожије казни.

Из ћелија излазе када треба да иду у цркву, школу, шетницу, и на купање. Тада се на глас звонцета сваки у својој ћелији спреми. Обуче се. Хаљине су им мрке боје, кратак капутић и панталоне. На ногама осуђеничке ципеле. Када друго звонце удари сваки меће капу са маском на лице и излази пред своју ћелију. Десет корака један од другог морају бити удаљени. Руке празне, шаке опуштене и припијене уз тело. Тако стоје давајући једва дисањем знак да су живи. Јер се за то време не смеју прегибати, главу окретати, ни подизати, ни обарати. Један другом морају само у потиљак гледати. — На глас надзорников: „напред“ крену се. Сви су ходници застрти и тако им се чак ни ход не чује. — За то време ни надзорник ништа с њима не говори. Само се чују две команде: „напред“ и „стој“.

Кад дођу пред врата црквена, школска сви стају одржавајући одмерено одстојање. Један по један улази у одређену му ложу. Чувар свакога допрати и притвори. То тако брзо иде да је тако рећи за часак одређени број на својим местима.

Тако исто иду и у шеталиште. Има их три. У сваком по 20 одељака, а у сваком опет одељку простор за једног осуђеника. Ако је кројач, или подобног заната, има у том одељку зањ и гимнастика.

У сутерену су купатила. У партеру опет осуђеничка библиотека, соба за састанке с породицом и т. д.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

То је ван хелија. У хелији својој сваки осуђеник ради одређени му посао. Има их разнога заната, као и у вароши.

Управа завода прима наручбине. Од примљене зараде задржава један део на потребе осуђеника, а други део чува се и при изласку предаје се осуђенику преко његове општине на руковање.

Неписмен осуђеник дошав у овај завод излази одатле научен вери, школи и занату. Враћа се у своје место да буде користан члан друштва.

У свакој хелији дувари су чисти, окречени. На њима нема слика нити каквих записака или цртежа. Само на ономе месту, где спава осуђеник, више његове главе, има штампан бланкет оваке садржине:

Ти си затворен. Решетка на овом звечи прозору, закључана врата, боја твојих хаљина, све ти то доказује да си своју слободу изгубио. Бог није хтео трпити, да ти твоју слободу и даље на зло употребљујеш.... С тога ти је одузео слободу. Он ти, ради тога, рече: Довде а не даље!... Казна, коју ти је суд досудио, дошла је од вечнога судије, јер си кварио ред, који је он поставио, и грешно си противу заповеди, које је он прописао.... Ти си овде за казну, а свака је казна зло, али не заборављај никада, да ти нико други није крив, до ти сам.... Очисти срце и душу твоју од свију зала и рђавих помисли.

Казна ће те поправити. Ти се мораш, ти ћеш се сам научити: да савладаш твоје страсти, да се одучиш од рђавих навика, да поштујеш божији и људски закон, да тако, озбиљно покајав се за прошла дела, добијеш снаге за нов, бољи, богу и људима угоднији живот.

Приклони твоју главу руци Свемогућег Бога! Поклони се закону државном! Слушај и повинуј се реду, који је у овоме заводу постављен. Што год се овде заповеда, мора се извршити.... Но на што та напомена. Та ти ћеш све то и сам добре воље чинити.... Истина божијих речи покајаће се на теби... Јер ни једна казна не даје нам радости него жалости. Она је страх ономе, који је заслужио буде.... Бог је свемогући....

Барон *Фалкенштајн*, директор завода, прописао је следећа правила, која ћемо овде потпунице изложити.

1., Пре него се пусти у хелију, осуђенику се дају потребне ствари, које мора држати увек у добром стању.

2., Нарочите су дужности осуђенику:

а., да је чиновницима и старешинама у заводу покоран;

б., да одређени му посао ради прилежно и брижљиво;

в., да у цркви и школи буде пажљив на оно, што се буде говорило;

г., да како своје тело тако и своју ћелију држи у највећој чистоти и реду;

д., да слободне часове употребљава на читање, писање, на израђивање школских задатака, на крпљење и чишћење рубља и одела;

е., да избегава и покушати: да са другим осуђеницима говори, знаке даје, пише, на зиду куца или у ма какав додир са њима долази;

ж., тако исто строго је забрањено: викати, звати кога, певати, клопарати, звиждати у ћелији, пузати се, као и зидове, прозоре и судове мрљати и по њима дрљати. У цркви и школи не сме се кијати.

3., Свако јутро на глас звона диже се осуђеник из своје постеле. Умије се и очешља се. Онда се помоли Ђогу. Потом спреми своју постељу. Очисти хаљине и ћелију. После отпочне свој посао.

Празником, недељом и на царев дан не ради се. Тада се иде на службу божију у цркву. После цркве проводи се време у читању.

4., Звоном се даје знак: доручку, ручку и вечери. Само у подне даје се у три четврти сахата одмора. Чим се дадне други знак звоном, осуђеник има одмах отпочети посао. Иначе се посао не сме никако прекидати.

5., Чишћење нужника бива чим надзорник дадне знак.

6., У вече када звоно зазвони, осуђеник има предати надзорнику сва оштра оруђа. По том да се умије и очисти. Постељу да намести. Када по други пут звоно зазвони, да прочита вечерњу молитву. Потом лампу угасе.

7., Кад осуђеник излази из ћелије, увек да очисти своје одело и ципеле, марама вратна везана. На прима приденута нумера његове ћелице. Маска му мора бити на лицу. Када више њих иду у цркву, школу, шеталиште и т. д. онда један од другог морају бити удаљени најмање 10 корачаји. Кретање има бити по команди надзорника. Када се шетају руке им морају бити остраг састављене. Чим им приступи старешина на команду „мирно“ скидају капе, на команду „покрис“ капе на главу.

8., У цркви и школи, када осуђеник дође на своје место, обеси нумеру врше свога седишта. Када се враћа меће нумеру опет на прса. Тако исто скида и меће капу.

9., По шеталишту мора брзим кораком ићи тамо амо. Једном у недељи износе се спаваће хаљине на промају.

10., Ако има осуђеник код директора што да моли, он се најпре јави своме надзорнику. Овога замоли да га јави директору. Непријављен овако нико не сме директору изаћи. Ако се осуђеник осећа болав, он то има да јави надзорнику. Надзорник саопшти лекару, који свакога јутра обилази завод. Заповест надзорникова мора се извршити. Но осуђеник се може после жалити.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

11., Осуђеник може у случају изненадне болести или преке потребе, позвати из ћелије звонцем апсанцију. Али ако је то без нужде учинио, биће кажњен.

12., Чиновници завода посећују осуђенике. Том приликом свакоме осуђенику слободно је изјавити: тужбу, жалбу, молбу и то са пуним поверењем. Али и ту је забрањено оно, што се без основа тражи.

13., Осуђенику, који је доброта владања, дозвољава се да на рокове од три месеца може писати својој родбини. Писма опет прегледа директор. Понтарину плаћа осуђеник. Но и у овим писмима не сме се ништа писати о заводу, његовом уређењу, приликама у заводу и т. д. Тако исто директор прегледа и она писма, која долазе осуђеницима. Не дозвољавају се никако писма, која би слале женскиње, које није род осуђенику.

14., Осуђеницима, који су доброга владања, дозвољава се састанак са рођацима, који своје сродство морају полицијским уверењем доказати. Но и то бива на рокове од три месеца.

15., Осуђеник нема права да одређује себи заслугу, њу одређује управа с погледом на способност, притежање и морално владање осуђеника.

16., Од половине заслуге може осуђеник један део но не више од 5 пенига недељно, утрошити на бољу храну по одобрењу управе. Употреба бурмута одобрена је само онима који су прешли 22 годину. Остатак прве половине заслуге може се употребити на куповање књига и т. д. или може дати својој родбини. Друга половина као и непотрошени остатак прве половине чува се у каси до отпуста осуђеника из завода.

17., Када се осуђеник отпушта, његова се зарада срачуна. Колико му је нужно, да му се за пут. Остатак се шаље његовој општини да му преда. Има нарочити министарски распис, да општинске власти пазе на овај новац, да се у лудо не расипа, него да буде од користи будућем грађанину, који је из завода отпуштен.

18., Када осуђеник погрешни противу ових правила онда се казни затвором, мрачном ћелијом, одузимањем заслуге за три месеца. Казна мрачном ћелијом повлачи увек собом и двомесечну зараду. Све ове казне изриче директор.

19., Осуђеници, који се добро владају, пошто издрже три четвртине казне, или најмање једну годину, могу бити по молби пуштени кући, ако само докажу да одмах могу наћи посла. Од овога се изумимљу осуђеници, који се налазе у поврату.

Пошто нам је показао све просторије завода, цркву, школу,

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

штеталишта, инспектор, који нас је пратио, био је добар, те нас провео и по ћелијама.

Када беємо на првом спрату, инспектор отвори прозорчић на једној ћелији и упита унутра осуђеника:

— Радите ли?

— На служби г. инспектор, чу се глас осуђеников.

Инспектор даде знак. Надзорник приђе и отвори врата на ћелији.

Уђе прво инспектор, па онда г. консул и ја.

Ћелија беше чиста. Зидови као да су тога дана окречени. Никаквога задаха.

Осуђеник, кога посетисмо, једва да имађаше 22 године. Родом Прајз из Горње Немачке. Симпатична лика, што је реткост код северних Немаца. Стаде по војнички и поклони се.

Затекосмо га на послу. У затвору је научио стругарски занат. На гасном пламену, што му из зида кроз цев од каучука избијаше на самом столу, увијаше осуђеник дрвеће и дељаше му разне фигуре. То су она крива са шарама држаља сунцобрана у наших госпођа и госпођица.

Инспектор рече, да су краљевско-српски консул са чланом српске полиције дошли да виде завод, како осуђеници уче, раде и т. д.

Осуђеник нас поздрави климањем главе.

— Знате ли, где је Краљевина Србија — упита инспектор.

— Знам, рече осуђеник.

— Знате ли, како се зове престоница Краљевине?

— Београд....

— Где лежи?

— На Дунаву...

-- У којој сте класи (разреду школском)?

— Трећој...

— Због чега сте осуђени?

Осуђеник поцрвене. Као да му је било тешко то питање. Инспектор, ваљда приметив то, настави брзо:

Колико имате још да издржите?

— Још годину...

— Како вам је рачун са заводом?

Осуђеник приђе своме орманчићу. Отвори и извади књижицу. Прелиста ју и показа претом. Цифра беше 96 марака.

Инспектор нам уз то објасни, како оваку књижицу има сваки осуђеник, како се она тачно и уредно води са књигама касира завода, како се нарочито одликују они, који се покажу вредни, на што више зараде, а што мање потроше, и да има тако ваљаних осуђе-

ника, којима често зарада изађе већа у заводу но што би имали у вароши, где се, разуме се, више плаћа.

— Шта мислите радити, када се пустите? настави иншиектор окренув се осуђенику.

Осуђенику се напунише очи сузама.

— Имам старе родитеље. Имам нејаку браћу. Хвала Господу Богу, па вама и учитељима. Научили сте ме књизи и занату. Радићу.... радићу дан ноћ, да помогнем старе родитеље и браћу. Бог је милостив, да их дуже одржи у животу.....

После нам осуђеник показа сто, који се расклапа и онда служи као постеља. Прегледа смо му писмене задатке, за чудо леп рукописе, књиге и цртеже.

Онда се опростисмо са њим. Изађосмо у ходник. Надзорник стајаше већ на вратима. Брава шкљоциу — осуђеник остаде опет сам. Случајно се навирих на прозорчић, осуђеник се већ прихватио посла. Примакао пламен, точак зврчи, дрво се савија у његовим рукама, а он му даје облике како нацрт казује. Изгледаше да је посао убрзао, да накнади оно време, што је с нама издангубио.

Већ се прилично почео дан измицати, када се спустисмо у канцеларију директорову. Ту још прегледасмо библиотеку. Иншиектор нам поднесе књигу за посетиоце. Записамо наша имена, па захвалив се најувердније господи на пријему, господин консул и ја, вратисмо се на дрошки у весели Берлин.....

К Њ И Ж Е В Н О С Т

Нешто из руске правне литературе. Мислимо да ће бити не само занимљиво него и корисно да мало обратимо пажњу нашега правничког света и на правну литературу братскога нам рускога народа. Ми Словени без разлике патимо од те заједничке мане, да нас скоро искључиво занимају књижевни продукти западних културних народа, а да се веома слабо а већином нимало не обазиремо на литерарни живот и покрет разних словенских племена, тако, да многи међу нама сасвим тачно познају разне по некад и ситније појаве француске, немачке или енглеске литературе а о савременој литератури руској, чешкој, пољској и т. д. не знају скоро ништа или бар веома мало. То је све за нас мање више terra incognita. Много пута тек само *чијемо* нешто о каквоме руском или другоме словенском научнику и писцу, али то нам обично долази преко западних журнала и часописа; кад он већ и код њих у велико стече признања и значења, онда тек но

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

и пред нашим очима добије некакву легитимацију, ми онда бар дознамо његово име и милостиво се по некад обазремо на њега, али о изучавању његових дела и радова већином нема ни говора, осим ако нам их већ мету под нос у — француском или немачком преводу! Да је то велика погрешка а у исто време и велика празнина у нашем образовању то ваљда не треба нарочито доказивати. Ако и где словенска узајамност, о којој се толико говори, треба нарочито да се огледа, то извесно она ваља да добије израза и да има свога смисла баш на пољу умнога рада, на пољу науке и књижевности. Ми Словени баш ту умну и културну заједницу и узајамност ваља да гајимо и да негујемо, јер ће нас она међусобно упознати, зближити и збратимити боље и трајније, него ма какве спољне принудне или извештачене мере. Свакојачко дакле ваља ту поменути нашу заједничку ману што пре да исправљамо и да од сада водимо више рачуна о ономе, што се ради и пише у разним гранама науке код словенских народа. У овоме часопису разуме се може бити говора само о појавима и производима на пољу правних и државних наука.

Руска је књижевност у свима правцима и гранама без сумње најбogatија и најјача међу савременим словенским литературама, а то наравно није нимало чудно, кад руски народ живи у својој држави и кад је велики и моћан и по броју и по срететвима која му стоје на расположењу. За нас може само бити од користи да се поред темељне студије западних научних производа и дела упознамо што боље и са оним, што руски научници пишу, јер они данас већ нису више просто преписачи и компилатори онога научнога материјала, што им га образовани запад даје, него они раде критички, са самосталним суђењем и истраживањем и многи су од њих и на јевропеком западу цењени и признати као знатни научни радници и писци првога реда. Ми ћемо се за сада у овој белешци ограничити само на неке податке из руске литературе о *међународном праву*. Та је грана правне литературе код Руса истина још нова и млада, тек за последњих двадесет и пет година она је почела јаче да се развија, па ипак је и за тако сразмерно кратко време изнела на среду тако ваљане и знамените радове и продукте, да су они добили значење и признања и ван Русије у јевропеком научноме свету. Ту треба само да се помену имена пок. *Каченовског*, затим *Мартенса*, грофа *Камаровскога*, *Даневскога* и др.

Познато је да је Каченовски још г. 1861. лондонском правничком друштву (juridical society) поднео предлог, да се уједињеном свагом правника из разних земаља приступи кодификацији међународнога права; тај је његов предлог нашао доброга одзива и неколицина чувених правника из разних земаља подели међу собом погледом око ко-

дификације, али је он остао још и до данас недовршен. Тек је свакојачко Каченовски покренувши ту мисао знатно допринео томе, те су поједини научници са већом вољом на своју руку покушали ту кодификацију, као што су учинили у новије доба Американац *Додли-Филд* и *Блуичли* (*Домин Петрушевић* написао је свој „Précis d'un code du droit international“ још г. 1861. дакле на годину дана пре но што је Каченовски поменути предлог поднео лондонском друштву). У анализа лондонскога правничког друштва (*papers of the juridical society*) штампана су Каченовскова два мемоара. „Sur la situation actuelle de la science du droit des gens“ којима је свој поменути предлог пропратио и опширније мотивисао. Његова теза за докторат „La course et la jurisdiction en matière des prises“ сматра се и данас још од стране надлежних аутора као добитак за науку међународнога права; познати немачки публициста *Вурм* написао је о њој колико озбиљну толико и похвалну критику и др. *Прат* превео је на енглески језик. Исти др. *Прат* превео је на енглески језик и Каченовскову на руском језику штампану књижицу: „О савременом стању политичких наука у западној Јевропи и у Русији“. Осим још неколико посебних радова и студија¹⁾ почео је да издаје своје веће систематско дело о међународном праву од кога од г. 1863. до 1866. изиђоше само две прве свеске и на њима је и остало, јер је прерана смрт спречила писца да своје дело доврши. Како се у стручним круговима образованог запада мисли о томе рускоме научнику и његовим радовима то се може најбоље видети из некролога, што му га је посветио *Ролан-Жеклинс* у органу јев. међународнога института „Revue de droit international et de législation comparée“ Tome V. страна 523—526. —

Међу данашњим живим руским претставницима међународно-правне науке стоји без сумње на првоме месту *Ф. Мартенс*, професор на петроградском универзитету; он у науци о међународном праву спада међу данашње ауторе првога реда не само у Русији него у опште у образованоме свету. То је данас већ на све стране признато и о томе није нужно наводити никакве нарочите доказе и сведошце. Мартенс је до данас написао пуно темељитих и ваљаних монографија, расправа и чланака о разним међународно-правним питањима; ми их не можемо овде све исцрпно побројати, него ћемо само напомене-

1) Једна од последњих његових већих расправа изашла је на француском језику у „Revue d. droit internat. et de législation comp.“ (Т. III. 1871 стр. 12 и даље) под насловом: „Nouvelles recherches sur les formes de gouvernement“, где је то питање опширно и критички претресено поводом књиге о тој материји, коју је написао чувени франц. публициста *Иполит Паси*.

нути извршне монографије: „Zur Geschichte und Lehre der internationalen Gemeinschaft, 1866“, „О праву частной собственности во время войны 1869“, „О консулима и консулатима на истоку, 1873“, коју је Скерет превео на немачки језик, затим „Восточная война и брюссельская конференция, 1879“,¹⁾ па даље: „La question Egyptienne et le droit international, 1882“; говорећи о тој брошури Мартенсовој и надовезујући уз њу извесна своја разматрања чувени је *Доренц Стајн* казао о Мартенсу како он „стоји на врху и на челу новог развића науке о међународном праву“;²⁾ још ћемо навести знатну расправу петроградског професора под насловом: „La Russie et l'Angleterre dans l'Asie centrale“ која је изишла у већ поменутоме часопису „Revue de droit intern. etc.“ Т. XI. г. 1879 и која је ради своје еминентне важности одмах у засебним књигама изишла у инглеском и немачком преводу (инглески г. 1879, немачки г. 1880). Сад нам ваља напоменути и важно издање Мартенсово: „Збирка уговора и конвенција, које је закључила Русија са страним државама“, које је почело г. 1874. да излази и од кога је до сада изишао већ извесан број томова, који ће разуме се и даље да се настављају; то је прво дело те врсте од неоцењене важности за потпуну и критичку историју међународних односа прошлога и овога века. Одиста је Мартенс био на првоме месту позван и подобан да такав огроман рад отпочне и ако бог да сретно доврши.³⁾ Разуме се да је уз главније уговоре у тој збирци Мартенс додао историјске уводе и објашњења, која носе на себи печат одличнога научника и познавача историје међународнога живота. — Најзад је чувени руски писац поред толиких крупнијих и мањих радова у последње време написао и издао своје целокупно систематско дело о међународном праву под насловом „Современное международное право цивилизованных народов“ у две књиге 1882—1883., које је дело наскоро после своје публикације одмах изишло у француском и немачком преводу (француски је наслов: „Traité de droit international p. F. de Martens, traduit du russe p. Al-

¹⁾ О тој важној и веома интересној књизи написао је опширан реферат *В. Давидски* у часопису „Критическое Обозрение“ од 1. јан. 1880. Из тога се реферата види како је то капитална књига, коју ми Срби са пуно разлога и користи ваља да проучимо.

²⁾ Стајн је то казао у своме чланку „Mandat und Völkerrecht“, 1882, који је опширније извео и критички претресао *Гл. Гершић* у својој расправи: „Мале државе у данашњем међународном склопу“ у Гласнику срп. уч. друштва, књ. 52. 1883.

³⁾ *Рувје* каже у своме реферату о тој збирци да тај посао „suppose une énorme somme de travail jointe à une préparation scientifique peu commune; elle fait le plus grand honneur au juriconsulte et publiciste distingué qui est chargé de cette publication et au gouvernement qui a si bien placé sa confiance.“

fred Lèo 1883; a немачком „Völkerrecht. Das internationale Recht der civilisirten Nationen. Systematisch dar gestellt v. Fr. v. Martens, Deutsche Ausgabe von Carl Bergbohm, 1883). Тим својим темељитим и извршним делом Мартенс је стао сасвим упоредо уз најчувеније новије систематичаре и претставнике међународно-правне науке, уз Филимора, Витона, Хефтера, Блунчлија, Холцендорфа и др., шта више његова је систематика самостална и оригинална, тако, да се она мора сматрати као новина у данашњој науци међународног права. А осим тога и иначе у његовој књизи има много што шта, што његов рад битно разликује од радова досадашњих аутора и што га обележава као прави добитак не само за руску него и за светску литературу. Разуме се да ми не можемо ни помишљати на то, да у овакој краткој и летимичној белешци покушавамо неку опширнију критичку анализу тог знаменитог дела Мартенсовога. То би морао бити предмет нарочите студије. Довољно то да је петроградски професор својим досадашњим радовима а нарочито том својом књигом постао првокласни писац од јевропскога имена и значења и да он чини част не само својој отаџбини него и целога Словенству.

Одмах после Мартенса ваља поменути московскога професора међународног права *grofca Л. Камаровскога*, који је у Русији и ван Русије већ познат по својим ваљаним и веома цењеним монографијама и чланцима о појединим питањима међународног права. Ми ћемо овде од његових научних радова напоменути монографије: „Начало невмешателства“, Москва 1874., где је тешко и заплетено питање о интервенцији пространо разрађено са критичком бистрином и тачним познавањем и анализом целокупне његове дотадашње литературе; затим „Международный судъ“, Москва 1881, и најзад „Обзоръ современной литературы по международному праву“, 1887, у којој се занимљивој књизи огледа пишчева велика ишчитаност и темељито познавање литературе свога предмета и где ће сваки, који се интересује за међународно право и политичке науке, наћи са великом потпуношћу наведена и критички пропраћена и анализана најновија дела галијанске, француске, инглеске, немачке и руске литературе; одиста је како у својим ранијим радовима тако и у тој књизи *grof Камаровски* посведочио, са колико даровитости, темељне спреме и оданости своје предмету разрађује науку међународног права и тиме он достојно стоји уз свога старијега земљака Мартенса. Осим поменутих радова и разних чланака у руским часописима *гр. Камаровски* је слао и више прилога и чланака у већ више пута наведени „Revue d. droit international etc.“, тако н. пр. „De la litterature contemporaine du droit international en Russie“, Tome VIII. 1876, „La société es juristes de Moscou“, Tome XI. 1879 и т. д. Нема сумње да ће *гр. Кама-*

ровеки и од сада ваљаним радовима богатити савремену литературу међународног права.

Уз Мартенса и Камаровскога увршћује се с правом као млађи и даровит радник *В. Даневски*, који је професор међународнога права на свеучилишту у Харкову, дакле наследник катедре пок. Каченовскога. Даневски је такође написао до сада више монографија и разних чланака, критичких реферата и т. д. Напоменућемо пре свега његов „Очеркъ новейшей литературы по международному праву“, који је спис изишао на десет година пре већ поменуте књиге Камаровскога и овај је управ тамо наставио где је Даневски стао, тако, да те две књиге једна другу веома лепо допуњавају. Затим је Даневски написао врло озбиљну студију: „Aperçu historique de la neutralité et examen de la déclaration du droit maritime du 16 avril 1856.“ (Немамо оригинал те књиге пред собом и с тога не могосмо да означимо њен тачан наслов руски него га исписасмо у француском преводу по реферату Мартенсовом о тој књизи која је штампан у „Revue d. droit international“, Т. XI. 1879 стр. 461—463. У опште ћемо овде једном за свагда напоменути да смо на неколико места у овој белешци наслове појединим наведеним чланцима, расправама и књигама исписали у француском, немачком или српском преводу пошто не имадосмо оригинале при руци.) Најзад је Даневски написао критичке примедбе на већ наведену Мартенсову расправу „Русија и Инглеска у централној Азији“ и то у нарочитој брошири под насловом: „La Russie et l'Angleterre dans l'Asie centrale. Observations critiques sur „la Russie et l'Angleterre dans l'Asie centrale, de M. F. Martens, par W. Danewsky, professeur etc. Londres 1881.“ У опште се дакле Даневски и до сада већ показао као даровит и вредан млађи писац, који ће без сумње и од сада заузимати одлично место међу трудбеницима на пољу публицистике.

Кад већ поменусмо млађе писце на пољу руске међународно-правне науке онда нам свакојако ваља поменути још једнога од најмлађих руских специјалиста у науци међународнога и државнога права, а то је *Димитрије Петровић Никољски* у Петрограду. Никољски је један од највреднијих и најбољих ученика Мартенсових, који се као млад писац тек од неколико година појавио са својим радовима на пољу међународно-правне и државне науке али је већ и за то кратко време показао толико даровитости, озбиљне студије и воље за рад, да се с правом може од њега очекивати да ће временом бити један од првих и највреднијих радника на пољу руске публицистике и достојан наследник својих знаменитих учитеља и претходника. Никољски је г. 1884. издао први свој већи рад а то је монографију „О выдачѣ преступниковъ по началамъ международнога права“, где је интересно и

важно питање о издавању криваца обрађено са толиком критичком разборитошћу и таквим тачним познавањем елокупне његове литературе, да то чисто изненађује код тако младога писца. Држимо да нећемо погрешити кад кажемо да ће се мучно и у којој старијој јевропској литератури наћи тако свестрано и брижљиво израђена монографија о томе специалном питању, као што је та Никољска књига. После тога написао је Никољски књигу под насловом „Исторія националног вопроса“, но ми ту књигу за сада знамо само по наслову, јер је још не имамо у рукама. Осим тога написао је млади и вредни руски научник многе чланке, критичке реферате и т. д. у руским стручним часописима и повременим листовима. Имамо пред собом један од његових најновијих критичких реферата, који је изишао у „Журналу министерства народнаго просвѣщенія“ у рубрици „Критика и библиографія“ а о већ поменутој књизи Камаровскога „Обзоръ современной литературы по международному праву.“ Ту је доста подробно изложена садржина те књиге и пропраћена критичким примедбама и напоменама референта; те су критичке примедбе занимљиве и поучне и већ по њима можете одмах познати специјалисту који тачно и брижљиво прати и познаје све крунице и ситније појаве у литератури свога предмета, који о свакој има свој самосталан суд и који у опште озбиљно размишља и проучава разна међународно-правна питања и у свакоме је оријентован и што не кажу аи соугант. Но осим свега тога ми налазимо код Никољскога још једну црту, која заслужује да се нарочито напомене и похвали, а она се састоји у томе, што он спада међу оне на жлоет још ретке словенске а посебице руске писце, који се са особитом симпатијом интересују за литерарни и научни покрет код осталих словенских народа, те се свом снагом труди, да се код руских научника исправи она наша општа словенска мана, коју смо у почетку ове белешке споменули. Поред озбиљне студије и познавања свега онога, што се на западу пише и ради у његовој специалној струци, он ипак налази још довољно времена и воље, да савесно прати научне радове осталих словенских племена и да брижљиво бележи појаве у њиховој правној литератури, ма колико да је можда та литература још сиромашна и у својим првим почетцима. А посебице нам ваља овде споменути, како се тај млади руски научник особито интересује за наш српски правни живот и нашу српску још тако оскудну правну литературу. Ради уверења ми ћемо овде примера ради навести, шта Никољски каже на крају свога сад баш поменутога реферата о књизи Камаровскога; пошто је изређао све, што се налази у тој књизи, он вели: „Къ сожалѣнню, за исключеніемъ указанній на русскую литературу, нѣтъ ни одного намека на славянскихъ писателей (поляковъ, чеховъ, сербовъ,

хорватовъ). Единственное указаніе есть на напечатанный проф. Камаровкомъ въ 1885 г. обзоръ польской литературы по международному праву съ XV. вѣка до настоящаго времени, но, по видимому, гр. Камаровскому неизвѣстна эта литература. Ни однимъ словомъ не упомянуть замѣчательный сербскій юристъ Гига Гершичъ не мало написавшій по международному праву.¹⁾ Впрочемъ, это общій недостатокъ почти свѣхъ нашихъ юристовъ, охотно черпающихъ науку съ запада и съ пренебреженіемъ отвергающихъ отъ незнакомаго имъ славянскаго міра. Примѣръ г. Леонтовича, одного изъ лучшихъ знатоковъ славянскаго права, и г. Зигеля находятъ у насъ почему-то мало подражателей.“

Ми се доиста само можемо радовати оваквој појави међу руским научницима и свакојако морамо бити захвални Никољскоме, што је са таквом енергијом узео на се тај корисни задатак, да умну и културну узајамност међу словенским народима и на пољу права и правне науке шири и унапређује. Поред ватрене воље и оданости томе задатку у њега има уједно и потребне темељне научне спреме за тај посао и у толико ће пре његови трудови имати успеха.

А сад још сматрамо за дужност да се рускоме писцу специјално захвалимо за његово тако брижљиво братско интересовање за наш српски правни живот и нашу још доста забатањену и оскудну правну литературу. Лепо је од њега што се сетио да и о нама нешто помене пред већом и широм научном публиком, те да се у том већем литерарном свету бар чује нешто и о нашој литератури. А ко је крив што се тако одвећ мало зна о нама у образованоме свету, што нико нас и не помиње кад је говор о извесној грани науке и о њеној литератури, ма да се ту веома често помињу остали „источни“ народи као Мадари, Грци,²⁾ Румуни и т. д. — ко је свему томе крив? Разуме се на првоме месту нико други но ми сами. Но то сад већ спада у „трогачелну“ повест о нашој већ познатој немарности у сваком па и у томе погледу. Ово би нам згодна прилика била, да онако мимо-

1) Ту Никољски у примедби набраја радове Гершићеве по међународном праву и ту се види како он тачно прати радове словенских писаца (једино је у томе списку Гершићевих радова изостала његова књига о ратном праву, и то је по свој прилици случајно превиђено). Пошто је те радове побројао Никољски завршује: „Изъ этой замѣтки о трудахъ Гершича (написавшаго не мало кромъ того по государственному и гражданскому праву) легко видѣть, что гр. Камаровскій напрасно позабылъ о существованіи сербскаго юриста“

2) В. н. пр. „Revue d. droit international“ на толико места у појединим евескама на онда Холцендорфов „Handbuch des Völkerrechtes“ I. Bd. стр. 519, 520 и 523 и т. д.

гред нешто и о тој теми проговоримо. Али то се ипак не може баш сасвим у кратко претрести, те би нам се ова белешка и одвише отегла. С тога ћемо то оставити за идући пут, а збиља је већ крајње време да се о томе проговори.

Justus.

ИЗ СУДНИЦЕ

XIV

Тумачење другог одељка §-а 50 и §-а 243 у свези са §-ом 245 казненог законика.

(одлука опште седнице касационог суда)

Неки Раде К. буде оптужен суду шабачког округа са још повећим друштвом поред осталих злочинстава и због хајдуковања и јатаковања. Са њиме буде оптужена и његова жена, јер су по гласу тужбе сами оптужени хајдуци признали, да су се код ње и Рада у њиховој кући прикривали и од њих храну и пиће добијали, а за то им опет они давали разне ствари отете; осим тога, да их је она самостално помагала знајући да су они хајдуци па им и рубље прала.

По размотрењу тужбе и акта суд нађе да има места поред осталих да се и оптужени Раде и његова жена Стоја ставе под суд за јатаковање.

Али по жалби жене Радове Касациони суд у своме I одељењу 14 Априла ове год. Бр. 1418 нађе, да ово решење првога суда односно Радове жене не одговара закону са ових разлога:

„Суд је, вели, погрешно, што при стављању оптуженика под суд није узео у вид да је оптужена Стоја, жена оптуженог Рада, који је не само за јатаковање осталим оптуженим, већ и као главни кривац за нека дела оптужен, под суд узет, па према томе, да она према другом одељку § 50 долази међу она лица, која се за овако прикривање и не могу казнити те је требао њу ослободити од стављања под суд.

Поред тога суд је тај погрешно што је узео оптужене као оглашене хајдуке, кад не наводи акт власти, којим су они као хајдуци проглашени, и према томе дела њихова не могу потпадати под § 245 као што је суд узео већ под § 237 и 250 крив. зак. али како то не мења стање ствари нити надлежност суда, то се само ово примећавало суду ради даљег управљања у овоме делу.“

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Суд шабачки није увеојио ове примедбе одељења Касац. суда са ових против-разлога:

„Решењем овога суда, вели, стављена је оптужена Стоја жена Радова под суд и у притвор за јатаковање, које је дело кажњиво по § 250 б, казн. зак. а не за дело из § 50 казн. зак. јер хајдуци Видак, Ђорђе и Ђурђе у својим испитима тврде, да су се за време док су чинили зла дела, код њеног мужа и ње прикривали, да су од њих добијали храну и пиће, да су им за ово давали разне отете ствари, као и да их је она не само са знањем мужа јој, но и самостално помагала.

Према овакоме стању ствари овде не може бити говора о кривци из § 50 казн. зак. што је жена прикривала свога мужа, у цели да га сачува од казне, па да би се на овај случај могао применити други одељак из тога §-а.

А што се другог дела примедаба односно оглашења хајдука тиче, суд у својим против-разлозима даје вели:

„Никаквим законом, па ни § 243 казн. закона није наређено, да се неко најпре док се не ухвати, има прогласити за хајдука и као такав сматрати од дана прогласа, но се хајдуковање изводи из кажњиве радње и стања дотичног лица. Оптужени: Видак, Ђорђе и Ђурђе, које је исељник и суд означио за хајдуке, сами у својим испитима признају, да су се са Милошем Вукићем, одбеглим робљашем, удружили и од земаљске власти одетушили у цели хајдуковања.

Ово је довољно да се они сматрају за хајдука, нарочито још и због тога, што се из акта чињеног ислеђења види, да је поменути одбегли Вукић тражен од стране власти и да се није могао никако пронаћи, док није погинуо, и што власт до тога случаја није ни знала, да су ова удружена лица починила она зла дела, због којих се оптужују.“ —

Али Касациони суд у својој општој седници 4 Маја ове год. Бр. 1657 нађе, да су примедбе одељења учињене на горње решење шабачког суда, закону саобразне а против-разлози суда да не стоје, нарочито односно питања о хајдуковању, пошто се нико без констатовања власти, да се хајдуковању одао, не може за хајдука узети и као такав казнити.

XV

Ако на меници није означено у чему је примљена вредност, онда таква меница нема меничне вредности по пропису § 81 трг. закона.

(ОДЛУКА ОПШТЕ СЕДНИЦЕ КАСАЦИОНОГ СУДА)

Јован тужи суду трговачком Николу за наплату дуга по меници у 1576 фор. и 23 кр. са 6% год. инт.

Тужени, бранећи се од ове тражбе, између осталог наведено је, да меница, коју тужилац за доказ свога тражења подноси, нема услова тач. 9 § 80 тргов. закона, јер се из ње не види у чему је вредност примљена, а то се истим законским прописом реченице тражи, и према томе та меница не садржи меничну обавезаност по § 81 трг. зак. па зато је тражио да се тужилац одбије од тражења.

Суд трговачки нађе да је у свему уредна меница коју је тужилачка страна у оригиналу поднела, па са тога служи у овој прилици за потпу доказ о збићу на коме тужилачка страна оснива своје право тражења. Јер само и једино оскудица тога што нема у чему је вредност примљена, не може ни у колико да побије њену меничну вредност кад се не само по начелима меничнога права већ и по смислу тач. 9 § 80 трг. зак. означавање тога не сматра за битни услов менице. Па по томе тужена страна има се осудити по § 187 и 188 грађ. пост. како на плаћање спорне суме тако и интереса, — па тако и пресуди.

Апелациони суд по незадовољству тужене стране расмотрив акта нађе, да је ова пресуда тргов. суда на закону основана, па зато је и одобри.

Али Касациони суд по жалби туженога у своме II одељењу 1 Јуна 1879 г. Бр. 927, расмотрив акта, нађе, да ова пресуда Апелаци. суда не одговара закону за то: што у спорној меници није стављено у чему је примљена вредност, као што прописује тач. 9 § 80 трг. зак., а кад овог битног услова нема у меници, онда она по § 81 реченог закона није меница нити има меничне вредности — па зато је и поништи.

Апелациони суд не усвоји горње примедбе са ових против-разлога:

„Истина, вели, прописом у тач. 9 § 80 тргов. закона тражи се, да се у меници мора поред осталих захтева означити и то, да је и у чему вредност примљена, ако се хоће да меница има меничне важности, али, по нахођењу Апелаци. суда, код прописа у поменутој тачки, главно је и треба да је главно само потврда да је вредност примљена, а оно, у чему је вредност примљена не спада само по себи у битне захтеве за важност менице, већ се има узети као нека попуна

или боље рећи објашњење потврде о пријему вредности, јер меница није што је облигација те да би у њојзи морао бити означен и основ, из кога је меница поникла, већ је меница сурогат новца, — она дакле има за опредељење да замењује новац, а кад је тако њено опредељење, онда не само што није потребна напомена основа у меници већ шта више, са свим је излишна и сама напомена, да је вредност менична примљена; јер потврда о пријему вредности (коју већина законодавства страних као на пр. аустријско, руско и т. д. и не узима за битни захтев менице) односи се само на правни основ између трасанта и ремитента, а никако и према трећим лицима. Поред овога зна се, да се менични дуг може родити и из таквих основа који се или не могу удесно изразити, или који се не радо обелодањују, па ма да би радња из које је меница постала била и дозвољена. Сад кад би се за важност менице безусловно тражио основ постанку њеном, онда би се људи нагонили, да обилазе прави и подметали би у меници лажан основ само да би им меница вредила, из чега излази, да је боље и не тражити основ кад се њиме ништа не постиже, него ли тражити га на тиме горе чинити. Једини тако рећи разлог, из кога би се основ у меници могао тражити, тај је, да се стане на пут варијанцама, али и то је врло лабав и готово никакав разлог, кад се прави основ може обићи на лажан подметути.

Налазећи, дакле, да меница, која је овде у питању, не може губити своју меничну важност за то што није у њојзи означено у чему је њена вредност примљена, Апелац. суд са наведених разлога остаје при напред казаној својој пресуди.“

Али Касациони суд у својој општој седници 1 Августа 1879 г. Бр. 2225 размотрив сва акта ове парнице и примедбе свога одељења, које су на горњу пресуду учињене са против-разлозима Апелац. суда нађе, да стоје примедбе одељења Касац. суда. Разлози су ови: Кад је у тач. 9 § 80 трг. зак. прописано, да меница *мора* садржавати не само примљену вредност, но и то, у *чему* је та вредност примљена, да ли у новцу, или еспапу или рачуну, или на други који начин, и кад се у § 81 трг. зак. сасвим јасно и одређено прописује: „ако које од изнекиваних (разуме се у § 80 трг. зак. изложених) услова оскудева на меници, то онда није меница нити меничне обвезаности има“; суд није могао меницу у којој нема изложено у чему је вредност примљена, сматрати за меницу, нити придавати јој меничне обвезаности; те с тога разлози Апелац. суда наведени за његово суђење према законским прописима не стоје, и то тим мање, што ни сам Апелац. суд не доводи у сумњу да по пропису тач. 9 § 80 трг. зак. меница мора садржавати у чему је вредност примљена, него само налази, да тај законски пропис није од толике важности да би због

оскудице тог услова, што у меници није казано, у чему је вредност примљена, требало изрећи, да меница није меница и да нема меничне обвезаности, које мишљење као противно јасним речима законских прописа не може опстати.“

Саопштио М. Дамјановић

ПРАВОВАСТУПНИЧКИ ИСПИТ

У прошлости броју јавили смо да је г. Живојин Богдановић положио 5 пр. м. правоваступнички испит.

Председник испитне комисије био је г. Милан Дамјановић судија у Касациономе суду, а испитао је г. кандидата из законика о поступку судском у грађанским парницама; чланови комисије били су: г. Алекса С. Јовановић судија у Касациономе суду, за казнене законик и закон о штампи, г. Ђорђе Благојевић судија у Апелациономе суду, за законик о поступку судском у кривичним делима и закон о пороти, г. Јован С. Миловановић судија у Апелациономе суду, за законик трговачки и закон о стеццишном поступку, и г. Ђорђе Поповић јавни правоваступник, за законик грађански и закон о старатељству.

На усмена питања одговарао је г. кандидат добро, али због недовољног простора у овој свесци није нам могуће саопштити чистањима ни питања ни одговоре. За то саопштавамо само

Писмени задатак

Милан Здравковић из Шапца, као поверилац Ненада Ђорђевића из Београда, који је под стецциштем, не могавши за своје примање у 1.000 динара по извршном осудном решењу, да се измири из стеццишне масе Ненадове, зато, што је исцрпљена интабулисаним повериодима, по упућењу суда № 4. тражи наплату овог дуга из масе пок. Петра Ђорђевића, кога је дужник му Ненад наследио и по закону и по тестаменту, као његов рођени брат.

Стараоци масе Петрове враћају примљену тужбу са изјавом: да је маса свршена решењем старалачког судије, по коме је њено имање као наслеђе прешло у својину на Недељка и Милована, синове повериочева дужника Ненада, пошто се овај у њихову корист одрекао наслеђа.

Према овој изјави, на захтев тужиоца у смислу § 68 грађ. с. п. достављена је Недељку и Миловану на одговор поднесена тужба са додатком: да одрицање Ненада од наслеђевине имања Петрова у

корист своје деце, не вреди ни иначе према смислу § 303 а. грађ. зак. јер је на штету његових поверилаца, а још мање зато што је у времену изјашњења па и данас под стециштем.

Тужени Недељко и Милован, позивљући се на § 395 у вези § 399 грађ. зак. веле да су они закони наследници свога стрица, пошто се њихов отац одрекао наслеђа, на шта је имао права и ако је под стециштем; јер је наследно право по својој природи *лично*, те се њихов отац могао сам изјашњавати према смислу § 33 грађ. зак. Не пристају да из своје наслеђевине плате очин дуг, нити држе да у овој прилици може бити места примени § 303 а. грађ. зак.

Задатак кандидата: Поред наведених законских прописа, којима странке своја права доказују, имајући на уму још и ове одредбе грађ. зак. на име: §§ 484, 533, 909 и 916 г. кандидат у продужају овог задатка изрећи ће пресуду о ствари, поткрепљену побудама, било да тужиоца одбија или не. При овом послу обратиће нарочиту пажњу на објашњење ових тачака:

1. Да ли је у овој прилици право наслеђа лично право, тако да га дужникови повериоци не могу упражњавати.

2. Налазећи се под стециштем, је ли дужник био властан одрећи се наслеђа; и

3. Да ли стоји навод тужиоца да је овде случај § 303 а. грађ. зак.

5 Маја 1888 г.

Београд.

Испитач,

Алекса С. Јовановић с. р.

КАСАЦИОНИ СУДИЈА

Г. кандидат решио је задатак овако:

Лице, које је под стечајем нема само пасивне способности по § 25 ст. п. али активну има и по томе било је у могућности да наслеђе и прими и не прими. Право пак хоће ли се ко наслеђа примити или не чисто је лично и од воље самога лица зависи, нити по каквом прошеу повериоци проналице могу утицати на такво право.

Сад кад Ненад по том праву није хтео па није ни примио наслеђе он га није ни имао, те са тога није га могао ни преносити. Случај, дакле, § 303 грађ. зак. није.

По томе и на основу § 810 грађ. закона судим: да Недељко и Милован нису дужни Милану за туђи дуг одговорати, Недељко и Милован нису у праву и зато да се одбију.

5 Мај 1888 г.

Београд.

Живолин Богдановић с. р.

Б Е Л Е Ш К Е

Општи имовински законик за кнежевину Црну Гору. — У прошлome броју (стр 361) јавили смо нашим читаоцима да је обнародован у Црној Гори нов грађански законик који носи горњи наслов. Ми смо се обратили „Гласу Црногорца“ за неколико примерака тога законика те да га прикажемо читаоцима како ваља; али добисмо одговор да је за сада печатано само толико примерака колико је нужно за Црну Гору, па за то морамо одложити наш приказ док не добијемо бар један примерак ма са које стране. За сада послужићемо се кратким приказом г. Др-а Т. Н. у будапештанском „Српском Дневнику“ саопштавајући га у изводу:

„Општи имовински законик за Црну Гору распоредио је под својим заглављем правне појмове и правила о правним пословима и установима у шест делова. У првих пет делова исцрпљено је управо све градиво општег имовинског права у Црној Гори, а у шестом делу прикупљени су појмови од тога градива оним истим редом, којим је само градиво у претходних пет делова распоређено.

У првом делу налазе се: уводна правила и наређења. Други део говори: о властитини и о другим врстама права, укоријењених у ствари. Трећи део казује: о куповини и о другим главнијим врстама уговора. Четврти део износи правила: о уговорима у опште, као и о другим пословима, дјелима, приликама, од којих дугови потјечу. Пети део говори: о човјеку и о другим имаоцима, као и о својевласти и опште о располагању у имовинским пословима. У шестом делу стављена су: објашњења, одређења, допуне.

Сваки је део подељен у више раздела; тако први део има четири раздела, други део има десет раздела, трећи део има двадесет раздела, четврти део има осам раздела, пети део има једанаест раздела, шести део има осам раздела. Раздели су подељени у чланке тако, да је градиво од првих пет делова исцрпљено у 766 чланака; у шестом делу налазе се у првих пет раздела до краја 970 чланака, објашњења правила, смештених у првих пет делова а додана су му још у шестом делу у 7 чланака правила: о неким врстама доказа у имовинским пословима и у седмом делу у 9 чланака правила: о мјерењу и рачунању времена у имовинским пословима, и у осмом делу у 45 чланака неке правне изреке, које могу објаснити разум и смисао закона. Тако се законик у свих шест делова састоји из 1031 чланка.

Упада у очи, да су из овог општег законика испуштена правила: о наслеђству. Но у чланку 769 законодавац спомиње, да су правила о наслеђству у Црној Гори остављена за посебан имовински закон, као што су посебни имовински закони и закон трговачки, мјенички, морски итд.

Подела имовинског права у црногорском законнику сведена је у систематски распоред, који је, колико је нама познато, усвојен данас у Немачкој при систематској изради римског права, где се обично расправља: 1. о праву у опште, о субјекту и објекту права, о постанку и престанку права и о вршењу и заштити права; 2. о стварним правима (*jura in re*, *jura in re aliena*); 3. о обвезама (*jura in personam, ad rem*); 4. о имовинским одношајима, који су спојени са фамилијарним одношајима; 5. о праву наслеђства.

Тај распоред уведен је и у црногорском законнику и обрађено је у њему у првих пет делова градиво имовинског права. По садржини ми би првих пет делова црногорског законика по аналогiji римског права назвали: црногорска дигеста, као што би о шестом делу тога законика могли рећи, да су у њему црногорске институције.“

* * *

Угарска трговина и београдски адвокати. — Под овим насловом читамо у будапештанском „Српском Дневнику“ :

„*Pesti Naplò*“ доноси ову белешку: „Страни се трговци врло често обраћају београдским адвокатима, те им ови утерују потраживања. Тако су се ових дана две врло угледне будимпештанске фирме обратиле на неког адвоката, који нема ни адвокатске дипломе, и пре би се могао назвати проблематичном екзистенцијом, — да им утера потраживање од 2800 фор. А Србија је богата у одличним и савесним адвокатима, којима није стало до адвокатске награде, него до свог имена. Не траже они велике предујмове, него су задовољни са скромном наградом и брзо свршавају поверене им послове.“

Ову белешку доносимо у цели да покажемо славу наших пискарача и у страноме свету. Имали смо прилике да читамо њихове огласе у београдским листовима, огласе, у којима су називали себе „прифатним и сиротињским адвокатима“, али ево су почели да простиру своју надлежност и на стране куће, а све на рачун правозаступничког реда. На жалост и може им се тако да раде, јер и данас има судова у Србији који дозвољавају пискарачима да заступају парничаре. Не давно је био тај случај у једноме од београдских судова, па кад је против тога протествовао пуномоћник противне стране, јавни право-

заступник, суд је ипак дозволио заступање пискарачу, јер се показало да је означен у пуномоћију као „деловођа“ дотичне радње која се спорила! Дознајемо да господин Министар Правде није уважио ово „деловодство.“

Постоји распис Министра Правде који најстрожије забрањује судовима да примају пискараче као заступнике парничних страна, а и закон је у томе јасан; али кад све то слабо помаже, онда је дужност јавних правозаступника да захтевају у свакој прилици најтачније извршење министарске наредбе, па у противном случају треба одмах да се жале Министру Правде. На тај начин много би се учинило да се искорени зло које се крети именом пискарача.

Стране куће упућујемо на шематизам за ону годину, који је на немачком језику издао ц. кр. аустро-угарски консулат у Београду. У томе шематизму означени су сви наши јавни правозаступници. Уједно опомињемо стране куће да се чувају и оних адвоката којима бајаги „није стало до адвокатске награде“ него хоће само име да прославе. То нису прави адвокати, јер прави адвокат ради и да за ради и да му име буде чувено. У осталом ми сумњамо да има адвоката којима „није стало до адвокатске награде, него до свог имена“; а ако их баш има, онда по свој прилици место награде плаћају клијенти славу њихова имена....

ОДГОВОРИ АДМИНИСТРАЦИЈЕ

Г. Нај. Јовановићу, суд., Крушевца. Вашу претплату за „Бранич“ нисмо још примили, па вам га зато нисмо ни слали; али кад велите да сте је дотичноме лицу положили шаљемо вам све бројеве за прво полгође ове год., а ви изволите опоменути г М. да пошаље претплату.

Српско-бугарском друштву — „Балканска конф-дерација“, Цирк. У име поштарине за целу прошлу год. „Бранича“ пошаљите нам 2 фор.

Г. Дру К. Рајићу, Н. Сад. По вашем захтеву послали смо вам све бројеве за прво полгође ове год. и пријавну листу за упис у чланство.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

П О З И В

На основу чл. IV и VII правила о удружењу јавних правозаступника у Србији, Управни Одбор позива г.г. чланове удружења да изволе доћи на

ТРЕЋИ ГЛАВНИ ГОДИШЊИ СКУП

који ће бити трећи дан Духова — 14 Јуна — ове године у 9 часова пре подне у дворани Грађанске Касине.

Дневни ред:

- 1, Извештај о раду Управног Одбора;
- 2, Извештај о стању друштвене благајне;
- 3, Извештај уредника друштвено органа „Бранича“;
- 4, Избор прегледача рачуна (чл. VII правила);
- 5, Предлози скупу;
- 6, Избор нових чланова управе (чл. IV правила).

Београд 9 Маја 1888 г.

Управни одбор

УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

власник:

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

ЂОРЂЕ А. ЈЕНАДОВИЋ

јавни правозаступник